

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน : กรณีศึกษาไข่เค็มสมุนไพรบ้านเขาคิน ตำบลวังน้ำลึก อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้อาศัยกรอบแนวคิด ทฤษฎี และ ผลงาน วิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์
2. แนวคิดมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้
4. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
5. แนวคิดเกี่ยวกับการถนอมอาหาร
6. แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน
7. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ. 2544 ให้ความหมายของ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” หมายความว่า ผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบล ที่ได้รับการคัดเลือกและขึ้นบัญชีจากคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ

ความเป็นมาโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

ในห้วงเวลาที่ประเทศไทย กำลังเผชิญปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ และประชาชน ทุก ระดับ ประสบปัญหาต่าง ๆ ปัญหาหนึ่งที่ประชาชนระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของ ประเทศถูกรุมเร้า คือปัญหาความยากจน รัฐบาลจึงได้ประกาศสงครามกับความยากจน โดยได้ แลงนโยบายต่อรัฐสภาว่า จะจัดให้มีโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อให้แต่ละชุมชนได้ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้าโดยรัฐพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือในด้านความรู้สมัย

ใหม่ และการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาด ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้วยระบบร้านค้าเครือข่ายและอินเทอร์เน็ต เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ด้วยการนำ ทรัพยากร ภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นและมูลค่า เพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาด ทั้งในและต่างประเทศ และได้กำหนดระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่า ด้วย คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ พ.ศ. 2544 ประกาศ ณ วันที่ 7 กันยายน 2544 ขึ้น โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ หรือเรียกโดยย่อว่า กอ.นตผ ซึ่งฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ได้มอบหมายให้รองนายกรัฐมนตรี (นาย ปองพล อดิเรกสาร) เป็นประธานกรรมการ และให้คณะกรรมการ กอ.นตผ มีอำนาจหน้าที่ในการ กำหนดนโยบายยุทธศาสตร์ และแผนแม่บทการดำเนินงาน “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” กำหนด มาตรฐานและหลักเกณฑ์การคัดเลือก และขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบล รวมทั้งสนับสนุน ให้การดำเนินงานเป็นไปตามนโยบายยุทธศาสตร์และแผนแม่บท อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดและหลักการ

แนวคิดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นแนวคิดที่เน้นขบวนการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้านหรือตำบล แนวคิดนี้สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์ (Product) โดยมีกิจกรรมการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการประยุกต์ ใช้เทคโนโลยีทางการผลิตให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและ ต้องการของตลาดสากล โดยที่ท้องถิ่นจำเป็นต้องพึ่งตนเอง (Self - reliance) เป็นหลัก ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการนี้จำเป็นต้องอุทิศพลังงาน (Energy) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และความปรารถนา (Desire) ที่จะใช้ทรัพยากรที่หาพบในท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อที่จะเกิดการสร้าง งาน สร้างรายได้ และนำไปสู่เป้าหมายของการกินดีอยู่ดี คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน แสวงหา รากฐานที่สำคัญของประเทศ นอกจากนี้เป็นการสืบสานวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนรุ่นต่อ ๆ ไปและวางรากฐานที่สำคัญของประเทศและสังคมไทย

นอกจากนี้เป็นแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้านมีผลิตภัณฑ์ (หลัก) 1 ประเภท เป็น ผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัตถุดิบ ทรัพยากรของท้องถิ่น ลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมืองใหญ่ ซึ่งถือได้ ว่าเป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้น เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง นับเป็นกลยุทธ์การพัฒนาที่อาศัย หมู่บ้านเป็นหน่วยพัฒนา (Unit of Development)

ผลิตภัณฑ์ ไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการทางความคิด รวมถึง การบริการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทย การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรมประเพณี การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นจุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศ และทั่วโลก

ปรัชญาของ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

“หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวทางประการหนึ่ง ที่จะสร้างความเจริญแก่ชุมชน ให้สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากร ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเองที่ สอดคล้อง กับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น สามารถจำหน่ายในตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ โดยมีหลัก การพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global) ผลิตสินค้าและบริการที่ใช้ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล
2. พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self – Reliance - Creativity) ทำความฝันให้เป็นจริงด้วยกระบวนการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยสร้างกิจกรรม ที่อาศัยศักยภาพของท้องถิ่น
3. การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) พุ่มพักประชาชน ให้ใช้ชีวิตด้วยความท้าทาย และจิตวิญญาณแห่งการสร้างสรรค์

วัตถุประสงค์ของหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

จากนโยบายของรัฐบาล ที่แถลงต่อรัฐสภา และตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่า ด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ. 2544 การดำเนินงานตาม โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) สร้างงาน สร้างรายได้ แก่ชุมชน
- 2) สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ให้สามารถคิดเอง ทำเอง ในการพัฒนาท้องถิ่น
- 3) ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- 5) ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น

เป้าหมายของหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

หลักการของกระบวนการนี้ ไม่เน้นเงินสนับสนุน (Subsidy) แก่ท้องถิ่น เพราะอาจจะไปทำลายความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน รัฐบาลเพียงให้การสนับสนุนแก่ชุมชน ด้านเทคนิคเพื่อที่จะพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ ตลอดจนช่วยเหลือด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์การตลาด ชุมชนท้องถิ่นจะได้รับความช่วยเหลือ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มยอดขาย หรืออาจจะจัดตั้งบริษัทหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Product Corporation) เพื่อให้เป็นช่องทางในการกระจายสินค้าสู่ตลาดต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายหลัก 3 ประการคือ

1) มาตรฐานผลิตภัณฑ์คุณภาพระดับโลก ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นต้องมีคุณภาพได้มาตรฐาน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับวัฒนธรรมและมีจุดเด่นเฉพาะ เป็นที่ยอมรับของตลาดในประเทศและตลาดโลก

2) มีเอกลักษณ์เป็นที่ลือชื่อเพียงหนึ่งเดียว ต้องมีการระดมความคิดในการคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดเท่าที่จะช่วยกันทำได้ โดยคำนึงถึงการรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นให้สอดคล้องอย่างเหมาะสมไม่ซ้ำแบบกัน และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมู่บ้านหรือตำบลให้เป็นที่ยอมรับทั่วไป

3) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการปรับปรุงเทคโนโลยี การสร้างบุคคลที่มีความคิดกว้างไกล มีความรู้ มีความสามารถให้เกิดขึ้นในสังคม มีการวางแผนการตลาด มุ่งเน้นการผลิตและบริการโดยคำนึงถึงผู้บริโภคเป็นหลัก

กิจกรรมหลักที่สำคัญ คือ

1. ขยายสินค้าท้องถิ่นไปยังตลาด

ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเป็นจุดเด่นของท้องถิ่น รวมทั้งพัฒนาคุณภาพเพื่อขยายตลาดออกสู่เครือข่ายท้องถิ่น ภาคเมือง และตลาดโลก

2. ผลิตและคิดค้นขึ้นเองในท้องถิ่น

โดยอาศัยความรู้ความสามารถของคนในชุมชน ให้ร่วมมือกันรับผิดชอบ มีหน่วยงานของจังหวัด กระทรวง กรม กอง เป็นผู้คอยให้คำแนะนำ และคอยให้การสนับสนุนในด้านของเทคโนโลยี การคิดค้นอุปกรณ์ หรือเครื่องมือต่าง ๆ และการวิจัยอย่างครบวงจร

3. การสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพของท้องถิ่น

ชุมชนต้องมีการเลือกเฟ้นบุคลากรที่มีความรู้ สามารถมองการณ์ไกล สามารถวางแผนงานในระยะยาวที่เป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อช่วยกันแก้ปัญหาและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่จะผลิตขึ้น

- การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายใต้แนวคิด หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยการจัดสถานอบรม/วิทยาลัย ด้านการผลิต การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การให้บทบาทของสตรีเป็นพลังของการพัฒนา และสร้างเครือข่ายองค์กรพัฒนาต่าง ๆ เพื่อสร้างแรงจูงใจ (Motivation) โดยมีเนื้อแท้ (Vitality) ของความเป็นตัวของตนเองอย่างอิสระ

- การพึ่งพิงระบบการเงินและกิจกรรมต่าง ๆ หนึ่งตำบลมีได้หลายผลิตภัณฑ์ แต่อย่างน้อยมีหนึ่งผลิตภัณฑ์เด่น เป็นผลิตภัณฑ์หลัก หนึ่งผลิตภัณฑ์เด่นอาจผลิตโดยเครือข่ายของหลายหมู่บ้านขึ้นอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น และขบวนการท้องถิ่นที่สร้างขึ้น

- การจัดการด้านการตลาด เช่นตลาดผสมผสาน บริษัท หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การจัดการแสดงสินค้า การจัดงานมหกรรม/เทศกาล ร้านค้าในเมืองของตน ร้านทดสอบตลาด ระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ และการเชื่อมชุมชน / สหกรณ์ / กลุ่มเกษตรกร ผ่านเครือข่ายสารสนเทศเพื่อการค้าต่างตอบแทน

- การพึ่งตนเอง ความเป็นอิสระของภูมิปัญญาท้องถิ่นและประชาชน โดยใช้สถานฝึกอบรม การสร้างความมั่นคงในท้องถิ่น การจัดการประชุมและนำเสนอแลกเปลี่ยนแนวคิดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

พลังขับเคลื่อนสำคัญของกระบวนการนี้ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”

พลังขับเคลื่อนสำคัญของกระบวนการนี้คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั่นเอง ประชาชนเป็นผู้นำเอาปัจจัยต่างๆ ได้แก่ 1) ระบบราชการบริหารท้องถิ่น 2) บริษัท 3) ความมีอยู่ของผู้นำ 4) การรวมกลุ่มของประชาชน เป็นกลุ่มพลังต่าง ๆ มาสร้างพลังร่วม ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. ระบบราชการ เนื่องจากกระบวนการนี้เพื่อการพัฒนา “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นการสร้างการพัฒนาจากภายใน ดังนั้นแทนที่จะเป็นการชี้นำโดยภาครัฐ ขบวนการนี้เป็นการคิดและทำจากล่างสู่บน โดยประชาชนมีส่วนร่วม ราชการเป็นเพียงผู้คอยติดตามการขับเคลื่อน เอสรูปเป็นรายงาน แต่ละจังหวัด เมือง อำเภอ หมู่บ้าน ต่างก็มีวิธีการแตกต่างกันไป

ในขั้นตอนของการพัฒนาระบบราชการคือ ตัวจังหวัดเองเป็นฐานของระบบปกครอง ไม่ได้มีการสร้างระบบช่วยเหลือต่าง ๆ ไว้รองรับโดยตรง อาจมีเพียงหน่วยงานเล็ก ๆ คอยรับเรื่องราวต่าง ๆ ตลอดจนติดตามการฟื้นฟูท้องถิ่นที่มีความก้าวหน้าไปเพียงใด สำนักงานเล็ก ๆ ของจังหวัดนี้ จะทำการออกสำรวจเพื่อประเมินผล รวบรวมข้อมูลข่าวสารเท่านั้น อย่างไรก็ตาม องค์กรในระดับตำบลและหมู่บ้าน ตลอดจนการบริหารส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีการรวมกลุ่มของประชาชน โดยมีเจ้าหน้าที่ระดับล่างเหล่านี้ของจังหวัด เป็นพี่เลี้ยงเพื่อช่วยเหลือผลักดันและสนับสนุน การพัฒนาให้ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”

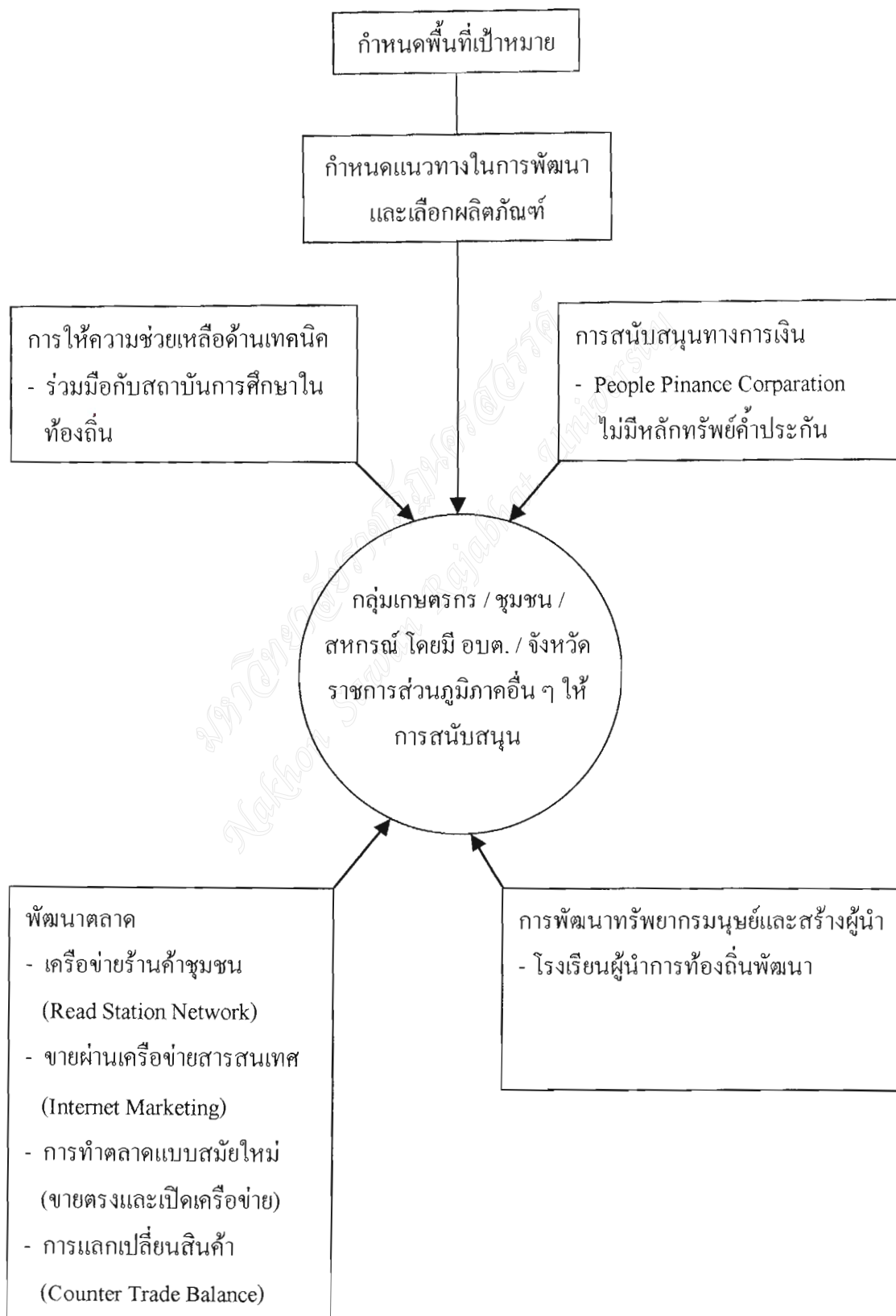
ภายใต้กระบวนการพัฒนาขึ้นต่าง ๆ นี้ ภาคราชการต้องคอยช่วยเหลือ เพื่อสอนเทคนิคการผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ นี้จะใช้งบประมาณของหน่วยราชการ ซึ่งในระดับล่างหรือตำบล หมู่บ้าน จะมีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบด้านต่าง ๆ ของหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้น เป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือ

2) บริษัท ทางจังหวัดต้องการ การมีส่วนร่วมของบริษัทในท้องถิ่นก่อน ถ้าบริษัทเหล่านี้ต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนา เพราะจังหวัดเชื่อว่าบริษัทในท้องถิ่นเหล่านี้จะรับผิดชอบ และแก้ปัญหาร่วมกับประชาชนในพื้นที่โดยตรง

3) ผู้นำ ผู้นำเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการพัฒนาเช่นนี้ พอ ๆ กับการจัดตั้งองค์กรที่เข้มแข็ง อย่างไรก็ตามผู้นำในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่เป็นผู้ดำเนินการปกครองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผู้นำธรรมชาติที่มาจากภาคประชาชนอื่น ๆ เช่น จากสหกรณ์ชาวนา ผู้บริหารโรงงาน ผู้บริหารสถานที่บริการอื่น ๆ ผู้นำเหล่านี้จะทราบถึงความต้องการ และผู้นำเหล่านี้เป็นผู้นำตามธรรมชาติของท้องถิ่นที่สามารถเป็นตัวแทนของความ ต้องการเหล่านี้ขึ้น

4) องค์กรประชาชน ได้แก่ สหกรณ์ของกลุ่มเกษตรกรต่าง ๆ หอการค้า กลุ่มผู้บริโภค ฯลฯ กลุ่มเหล่านี้เป็นตัวแทนของผลประโยชน์ประชาชนต่าง ๆ จากรูปแบบและบรรทัดฐานที่แต่ละฝ่ายเสนอมา รวมถึงการเลือกผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ในการผลิต การวางแผนกลยุทธ์ต่าง ๆ ด้านการตลาด เป็นต้น

แสดงแนวทางการพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วม : หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

แผนแม่บท หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (พ.ศ.2545 – 2549)

คณะกรรมการจัดทำแผนและงบประมาณ ซึ่งมีปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ได้จัดทำแผนแม่บท หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (พ.ศ.2545 – 2549) โดยแผนแม่บทดังกล่าวได้กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ (Goal)

1.1 เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น

1.2 เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้

2. เป้าหมาย (Purpose)

2.1 เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้อ 1.1 จึงกำหนดเป้าหมายสร้างรายได้ให้ประชาชนในชุมชน และท้องถิ่นที่เข้าร่วมโครงการ มีรายได้พื้นเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (มีรายได้ไม่ต่ำกว่า 20,000 บาท/คน/ปี) และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2.2 เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2549 สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จนสามารถพึ่งตนเองได้ ร้อยละ 60 ของชุมชน (ตำบล/เทศบาล) ที่เข้าร่วมโครงการทั่วประเทศ

3. ยุทธศาสตร์ (Strategies)

3.1 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 การผลิตผลิตภัณฑ์ที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

3.3 การสร้างเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาคและท้องถิ่น

3.4 การสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพที่เข้มแข็ง

3.5 การมีส่วนร่วมของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการผลิตผลิตภัณฑ์

3.6 การพัฒนาองค์ความรู้ของบุคลากรในท้องถิ่น

ขั้นตอนการดำเนินงานคัดเลือกผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (นตผ.)

ขั้นที่ 1 เตรียมการและเผยแพร่ทำความเข้าใจ

1.1 กอ.นตผ. อนุมัติหลักเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์และส่งหลักเกณฑ์ให้ นตผ. จังหวัด

1.2 จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการดำเนินงานหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

4 ภาค

1.3 จังหวัดจัดการประชุม นตผ. จังหวัดและผู้เกี่ยวข้องเพื่อ

- (1) ชี้แจงนโยบาย หลักเกณฑ์ และแนวทางการดำเนินงานคัดเลือกผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”
- (2) รวบรวมบัญชีหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ในเบื้องต้น เพื่อนำไปชี้แจงในการประกอบการจัดประชาคมตำบล
- (3) กำหนดแผนการดำเนินงานระดับจังหวัด
- (4) สร้างทีมวิทยากรระดับจังหวัด เพื่อให้เป็นวิทยากรชี้แจงหลักเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ และแนวทางการดำเนินงาน นตผ.

1.4 นตผ. จังหวัด จัดประชุมชี้แจงนโยบาย หลักเกณฑ์และแนวทางการดำเนินงานแก่ นตผ. อำเภอ/กิ่งอำเภอ

1.5 อำเภอ/กิ่งอำเภอ จัดประชุม นตผ. อำเภอ/กิ่งอำเภอ และผู้เกี่ยวข้องเพื่อ

- (1) ชี้แจงนโยบาย หลักเกณฑ์ และแนวทางการดำเนินงานคัดเลือกผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”
- (2) กำหนดแผนการดำเนินงานระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ
- (3) สร้างทีมวิทยากรระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ เพื่อให้เป็นวิทยากรร่วมกับทีมวิทยากรจังหวัด ในการชี้แจงหลักเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ และแนวทางการดำเนินงาน นตผ.

ขั้นที่ 2 การจัดประชาคมตำบล เพื่อคัดเลือกผลิตภัณฑ์ นตผ.

การจัดประชาคมตำบล ใช้เวลา 1 วัน ดังนี้

2.1 การให้การศึกษาแก่ประชาคมตำบล โดยทีมวิทยากรจังหวัดและอำเภอ/กิ่งอำเภอ ในประเด็นชี้แจงนโยบาย หลักเกณฑ์ และแนวทางการดำเนินงาน “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ประกอบด้วย

- (1) โครงสร้างกลไก และนโยบายในการดำเนินงาน นตผ.
- (2) หลักเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ นตผ. ตามที่ กอ.นตผ กำหนด
- (3) แนวทางการจัดประชาคมตำบลเพื่อคัดเลือกผลิตภัณฑ์ นตผ.
- (4) แนวทางการจัดทำแผนการดำเนินงานพัฒนาผลิตภัณฑ์ นตผ.
- (5) การติดตามและประเมินผล

2.2 การจัดประชาคมตำบลเพื่อคัดเลือกผลิตภัณฑ์ นตผ.

(1) ประธานประชาคมตำบลดำเนินการจัดประชาคมตำบล

(2) ประเด็นพูดคุยในเวทีประชาคม คือ

- ประชาคมตำบลวิเคราะห์ศักยภาพของตำบลที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนกิจกรรม นตผ.
- ทำบัญชีรวบรวมผลิตภัณฑ์ เพื่อนำมาศึกษาทบทวนในการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ ได้แก่
 - (1) บัญชีผลิตภัณฑ์เดิมของตำบล
 - (2) บัญชีผลิตภัณฑ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ
 - (3) บัญชีผลิตภัณฑ์อื่นๆ ของตำบล
- ประชาคมตำบลใช้หลักเกณฑ์การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ นตผ. ของตำบล

2.3 ประชาคมตำบลมีมติเห็นชอบผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ของตำบล และส่งรายชื่อผลิตภัณฑ์ให้แก่ นตผ.อำเภอ/กิ่งอำเภอ

ขั้นที่ 3 การประเมินตามหลักเกณฑ์

นตผ.อำเภอ/กิ่งอำเภอ นำผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการประชาคมตำบลแล้ว มา ประเมินหาค่าคะแนนและจัดลำดับผลิตภัณฑ์ระดับอำเภอ/กิ่งอำเภอ และส่งผลิตภัณฑ์ที่จัดลำดับ เรียบร้อยแล้วให้ นตผ.จังหวัด

ขั้นที่ 4 การให้ความเห็นชอบ

นตผ.จังหวัด พิจารณาจัดลำดับผลิตภัณฑ์ระดับจังหวัด โดยใช้ระดับคะแนน การคัดเลือกผลิตภัณฑ์ของ นตผ.อำเภอ/กิ่งอำเภอ ประกอบการพิจารณา แล้วส่งบัญชีผลิตภัณฑ์ให้ กอ.นตผ

ขั้นที่ 5 การตรวจสอบประเมินผลิตภัณฑ์

5.1 คณะอนุกรรมการกำหนดมาตรฐานฯ แต่งตั้งคณะทำงานฯ จำนวน 4 คณะ เพื่อตรวจสอบผลิตภัณฑ์ตามบัญชีผลิตภัณฑ์ระดับจังหวัด ในแต่ละภาครวม 4 ภาค

5.2 คณะอนุกรรมการกำหนดมาตรฐานฯ ประชุมพิจารณาผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการตรวจสอบของคณะทำงานฯ แล้วเสนอ กอ.นตผ

5.3 กอ.นตผ ประกาศขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์”

การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์

1. การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ กอ.นตผ จึงส่งเสริมให้ทุกจังหวัดดำเนินการสนับสนุนให้มีการพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ให้ได้รับมาตรฐาน อันได้แก่ มาตรฐาน ออย. มาตรฐาน มอก. มาตรฐาน ฮาลาล รหัสสากล และมาตรฐานอื่น ๆ เช่น ลิขสิทธิ์ทางปัญญา เครื่องหมายรับรองสถาบันวิจัยทางการแพทย์ เครื่องหมายแสดงเลขที่จดแจ้งของศูนย์วิจัยการแพทย์ เกียรติบัตร ฯลฯ

2. การส่งเสริมและพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อการส่งออก คณะอนุกรรมการส่งเสริมการตลาด ได้รับงบประมาณจากเงินกองทุนการค้าระหว่างประเทศ ปี 2545 จำนวน 4,050,000 บาท เพื่อพัฒนาบุคลากร พัฒนาสินค้าและช่องทางการตลาด โดยจัดฝึกอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการและศึกษาดูงานในรูปของกลุ่มจังหวัด 11 ครั้ง

การส่งเสริมการผลิต

การส่งเสริมการผลิต ที่ กอ.นตผ ได้ดำเนินการส่งเสริม 4 แนวทาง ประกอบด้วย

1. ด้านปัจจัยการผลิต มุ่งส่งเสริมให้ผู้ผลิตเลือกใช้ปัจจัยในการผลิตที่มีคุณภาพในท้องถิ่น การปรับปรุงเทคโนโลยีการผลิต พัฒนาประสิทธิภาพทักษะฝีมือแรงงานการผลิต

2. ด้านผลิตภัณฑ์ พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ การแปรรูปและการบรรจุหีบห่อให้ถึงระดับที่ได้รับการรับรองจากหน่วยงาน การมีกระบวนการผลิตสินค้าที่ได้มาตรฐาน

3. การสร้างความสมดุลของการผลิตกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยสนับสนุนเกษตรกรในการผลิตและแปรรูปภายใต้แนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตเพื่อประหยัดพลังงาน

4. การสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ให้กับกลุ่มผู้ผลิตให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในเรื่องการพัฒนาการผลิต การแปรรูป การตลาด การบริหารจัดการกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นการสร้างรากฐานการผลิตของประเทศให้เข้มแข็งและยั่งยืน

การส่งเสริมการตลาดผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

1. การส่งเสริมการตลาดผลิตภัณฑ์ในภูมิภาค ดำเนินโครงการที่สำคัญ เช่น โครงการอบรมพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อการค้าชุมชน โครงการจัดแสดงและจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และระดมแนวคิดส่งเสริมการก่อตั้งองค์กรผู้ผลิต ผู้จำหน่าย และผู้ส่งออกสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับภูมิภาค โครงการส่งเสริมศักยภาพตลาดการค้าสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ

2. การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ในส่วนกลาง ดำเนินการโครงการที่สำคัญ เช่น โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ในงานแสดงสินค้า Made in Thailand 2001 ซึ่งเป็นการดำเนินโครงการต่อเนื่องจากโครงการส่งเสริมและพัฒนาสินค้าหัตถกรรมในภูมิภาค (ส่งออกพบผู้ผลิต) เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มผู้ผลิตในภูมิภาคให้มีรายได้สามารถพึ่งพาตนเองได้ โครงการหัตถศิลป์ถิ่นไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดหาและเชื่อมโยงตลาดสินค้าของผู้ผลิต/ผู้ประกอบการในส่วนภูมิภาค รวมทั้งเป็นการพัฒนาสินค้าในภูมิภาค สนับสนุนให้กลุ่มผู้ผลิต/ผู้ประกอบการได้พบปะกับผู้บริโภค และการจัดงาน “สุดยอดหมู่บ้านอุตสาหกรรมและผ้าทอไทย” เพื่อเสริมสร้างศักยภาพผลิตภัณฑ์และการตลาดกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ส่งเสริมการตลาดและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์

การสร้างช่องทางจำหน่ายสินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

1. จุดจำหน่ายสินค้า คณะอนุกรรมการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอนคผ) ดำเนินการสร้างช่องทางกระจายสินค้าในระดับภูมิภาค โดยให้ทุกจังหวัดดำเนินการประสานงานกับชุมชน ท้องถิ่นและภาคเอกชน ร่วมกันจัดหาจุดจำหน่ายสินค้าตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้แก่ประชาชน โดยมีจุดจำหน่ายสินค้าที่ดำเนินการแล้วจำนวน 16,016 แห่ง ได้แก่ ห้างสรรพสินค้า สถานีบริการน้ำมัน ศูนย์สาธิตการตลาด ศูนย์จำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ ร้านค้าชุมชน ร้านค้าทั่วไป ที่พักริมทางหลวง แหล่งท่องเที่ยว โรงแรม/รีสอร์ท สถานีขนส่ง สถานีรถไฟ ท่าอากาศยาน โรงงานอุตสาหกรรม และอื่นๆ โดยแยกรายละเอียดได้ดังนี้

ร้านค้าทั่วไป	4,519 แห่ง
ศูนย์สาธิตการตลาด	2,602 แห่ง
ร้านค้าชุมชน	2,295 แห่ง
ศูนย์จำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์	1,046 แห่ง
สถานีบริการน้ำมัน	947 แห่ง
ที่พักริมทางหลวง	807 แห่ง
แหล่งท่องเที่ยว	749 แห่ง
ห้างสรรพสินค้า	420 แห่ง
โรงแรม/รีสอร์ท	310 แห่ง
โรงงานอุตสาหกรรม	149 แห่ง
สถานีรถไฟ	97 แห่ง

สถานีขนส่ง	63 แห่ง
ท่าอากาศยาน	14 แห่ง
อื่น ๆ	1,998 แห่ง

2. การจัดทำข้อมูลไทยค้าบดคอทคอม เว็บไซต์นี้จัดทำขึ้นตามแนวคิดของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ได้เริ่มเปิดตัวมาตั้งแต่วันที่ 14 กรกฎาคม 2543 โดยเน้นข้อมูลของกลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ได้รับคัดสรรเป็นสินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สินค้าที่นำเสนอขาย และสถานที่ท่องเที่ยวของตำบล รวมทั้งการดำเนินการเรื่องพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ ปัจจุบันได้มีการเผยแพร่ผลการดำเนินงานของคณะกรรมการ กอ.นคผ ไว้ในเว็บไซต์ดังกล่าว รวมทั้งนำข้อมูลจากตำบลต่าง ๆ เข้าระบบแล้ว จำนวน 5,054 ตำบล (จากจำนวน 7,255 ตำบลทั่วประเทศไทย) จำนวนสินค้าที่เข้าระบบ จำนวน 16,797 รายการ สินค้าที่ดำเนินการเรื่องพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์แล้วจำนวน 1,181 รายการ

3. การสนับสนุนให้มีศูนย์จำหน่ายสินค้า หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เชิงธุรกิจ เพื่อให้เกิดช่องทางด้านการตลาดในระดับจังหวัด โดยระยะแรก กอ.นคผ กำหนดจังหวัดนำร่อง 20 จังหวัด และเพื่อให้มีรูปแบบการบริหารจัดการที่ดีที่สุด จึงได้อนุมัติงบประมาณเพื่อจัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การศึกษาและวิเคราะห์เชิงลึกถึงปัญหาและแนวทางการดำเนินงานหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ : กรณีศึกษาศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ โดยมอบหมายให้กระทรวงพาณิชย์ในฐานะอนุกรรมการส่งเสริมการตลาด และกรมการพัฒนาชุมชน ในฐานะกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ กอ.นคผ ร่วมกันจัดสัมมนาดังกล่าวขึ้นในวันที่ 27 กันยายน 2545 ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพมหานคร ผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วย รองผู้ว่าราชการจังหวัด พัฒนาการจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด สหกรณ์จังหวัด พาณิชย์จังหวัด การเคหะแห่งชาติ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมการตลาด หอการค้าจังหวัด จำนวน 150 คน จาก 20 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี สุพรรณบุรี ระยอง จันทบุรี ชลบุรี นครราชสีมา อุบลราชธานี ขอนแก่น นครศรีธรรมราช ภูเก็ต สตขลา สุราษฎร์ธานี และกรุงเทพมหานคร ซึ่งผลการสัมมนาฯ ได้กำหนดจังหวัดนำร่องในการดำเนินงานศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ 6 จังหวัด ได้แก่ จันทบุรี สุพรรณบุรี อุตรดิตถ์ ภูเก็ต ชลบุรี และนครราชสีมา

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนนับตั้งแต่ การพัฒนาการเรียนรู้ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง การปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเหมาะสม และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ซึ่งการดำเนินงานจึงเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่รัฐบาลกำหนดไว้ทุกประการ ความสำเร็จที่บังเกิดจากโครงการและกิจกรรมที่ กอ.นคพ ดำเนินการนั้น นอกจากจะมุ่งการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ และแก้ไขปัญหาความยากจนแล้ว ยังมุ่งหมายให้เป็นการพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ให้มีความพร้อมที่จะก้าวสู่ตลาดสากลได้ ด้วยการใช้กลยุทธ์ทางการตลาด นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้คนไทยตระหนักในคุณค่า ความภาคภูมิใจ และกระตุ้นให้เกิดกระแสความนิยมไทยอย่างกว้างขวางมากขึ้นตามลำดับ และต่อเนื่อง ผลงานที่เกิดขึ้นเหล่านี้ เป็นการแสดงพลังที่มุ่งมั่นและความเป็นปึกแผ่นในการร่วมมือกันระหว่างประชาชน กลุ่มอาชีพ กลุ่มผู้ผลิต นักธุรกิจ ผู้ค้าปลีกและผู้ส่งออก ภาคเอกชน ภาครัฐบาล และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ จากทุกภาคส่วน ที่ร่วมกันขับเคลื่อนนโยบาย หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาสู่สากล และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และมีประสิทธิภาพ

2. แนวคิดเกี่ยวกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) หมายถึง ข้อกำหนดคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่ผลิตโดยชุมชน เป็นข้อกำหนดที่ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน เหมาะกับสภาพการผลิตในชุมชน

ความเป็นมา

สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม หรือที่เรียกย่อๆ ว่า สมอ. ได้มีโครงการจัดทำมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อรองรับการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือระดับพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ซึ่งวัตถุประสงค์ของโครงการที่สำคัญคือส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ได้รับการรับรองและแสดงเครื่องหมายการรับรอง เพื่อส่งเสริมด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ ให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายและสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เน้นให้มีการพัฒนาแบบยั่งยืน อีกทั้งสนับสนุนนโยบายสำคัญของรัฐบาลโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน โดยมุ่งให้ความสำคัญของการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน และทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาพัฒนาและสร้างมูลค่าของผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้น มีคุณภาพ มีจุดเด่น มีเอกลักษณ์ มีการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ สร้างงาน สร้างรายได้

สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) ได้จัดทำโครงการมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนขึ้น โดยมีระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี วงเงินประมาณ 112,475,000 บาท (หนึ่งร้อยสิบสองล้านสี่แสนเจ็ดหมื่นห้าพันบาท) เพื่อรองรับการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือระดับพื้นที่

บ้านที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ขณะเดียวกันรัฐบาลมีนโยบายจัดตั้งโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อผลิตจำหน่ายสู่ตลาดผู้บริโภค ฉะนั้นโครงการมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน จึงเป็นแนวทางที่สอดคล้อง และสนับสนุนในด้านมาตรฐาน และการรับรองคุณภาพของผลิตภัณฑ์ที่ได้จากโครงการ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับและสามารถประกันคุณภาพให้กับผู้บริโภค ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่เชื่อมโยงผลิตภัณฑ์ จากชุมชนสู่ตลาดผู้บริโภคทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

การดำเนินงานของ สมอ.

1. ดำเนินการประชุมคณะกรรมการมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (กมช.) เมื่อวันที่ 8 และวันที่ 28 พฤศจิกายน 2545 เพื่อพิจารณากำหนดแนวทางขั้นตอนการปฏิบัติงาน ในด้านการกำหนดมาตรฐานการรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์หลักเกณฑ์ และเงื่อนไขการรับรองเครื่องหมายมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน รายชื่อที่เห็นสมควรจัดทำมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนปี 2546 จำนวน 60 เรื่อง และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. จัดให้มีการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติ เรื่อง "รับฟังข้อมูลและข้อคิดเห็นด้านการกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน" จากผู้ที่เกี่ยวข้อง 3 ฝ่าย คือ ผู้ผลิตในชุมชน ผู้บริโภค และนักวิชาการ ระหว่างวันที่ 16 ถึง 17 มกราคม 2546 ณ ห้องชาลลีย์ โรงแรมชลจันทร์ เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี เพื่อรับฟังข้อมูลและข้อคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนรายสินค้า จำนวน 13 เรื่อง ก่อนที่จะมีการประกาศเป็นมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยมีรายละเอียดของการสัมมนาเชิงปฏิบัติการฯ ดังนี้

รูปแบบของการสัมมนาฯ: จัดแบ่งกลุ่มย่อยผู้เข้าร่วมสัมมนาฯ จากทั่วประเทศ เพื่อรับฟังข้อมูลและข้อคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับร่างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นจำนวน 12 กลุ่มย่อย ตามรายชื่อสาขาผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้ง 13 เรื่อง โดยให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาฯ แสดงข้อคิดเห็นได้อย่างอิสระเป็นไปตามที่ปฏิบัติจริง ซึ่งจะเน้นผู้ผลิตในชุมชนที่เกี่ยวข้องตามรายชื่อสาขาผลิตภัณฑ์ชุมชนข้างต้น เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาดำเนินการจัดทำมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ให้มีข้อกำหนดที่เหมาะสมกับสภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีแนวทางปฏิบัติที่ไม่ซับซ้อน เพื่อให้ผู้ผลิตในชุมชนเข้าถึงมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ง่าย

กลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมสัมมนาฯ: ผู้เข้าร่วมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย กลุ่มบุคคล 3 ฝ่าย คือ

- 1) ผู้ผลิตในชุมชน
- 2) นักวิชาการ /ผู้ทรงคุณวุฒิ
- 3) ผู้บริโภค

จาก 42 จังหวัด หน่วยงานราชการ 34 ราย หน่วยงานเอกชน 2 ราย ผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะสาขา 3 ราย และคณะกรรมการมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน 11 ราย รวมทั้งสิ้น ประมาณ 180 คน

สาระสำคัญของร่างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน : จะนำเสนอร่างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน แต่ละเรื่องให้พิจารณาในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งนี้

3. การเปิดให้บริการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน คาดว่า จะเปิดรับคำขอใบรับรองเครื่องหมายมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนสำหรับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน 13 เรื่องดังกล่าวได้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 เป็นต้นไป โดยผู้ยื่นคำขอ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ส่วนผลิตภัณฑ์ชุมชนอื่นตามประกาศบัญชีรายชื่อผลิตภัณฑ์ดีเด่น สินค้าชุมชนของคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอ.นตผ.) จะทยอยดำเนินการ ซึ่งมีหลักเกณฑ์และเงื่อนไขการรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน ดังนี้

1) ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ได้รับการรับรองและแสดงเครื่องหมายการรับรอง เป็นผู้ผลิตในชุมชนของโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการอำนวยการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ (กอ.นตผ.) เป็นกลุ่มหรือสมาชิกของกลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์ หรือกลุ่มอื่นๆ ตามกฎหมายวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาชีพก้าวหน้า กลุ่มธรรมชาติ เป็นต้น

2) การรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วยการดำเนินการ ดังนี้

2.1) ตรวจสอบสถานที่ผลิตและเก็บตัวอย่างจากสถานที่ผลิตส่งตรวจสอบเพื่อพิจารณาออกใบรับรอง

2.2) ตรวจสอบติดตามผลคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้รับการรับรอง โดยสุ่มซื้อตัวอย่างที่ได้รับการรับรองจากสถานที่จำหน่ายเพื่อตรวจสอบ

3) การขอการรับรอง ให้ยื่นคำขอต่อสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม หรือสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด พร้อมหลักฐานและเอกสารต่างๆ ตามแบบที่สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมกำหนด

4) เมื่อได้รับคำขอแล้ว สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจะนัดหมายการตรวจสอบสถานที่ผลิต เก็บตัวอย่างส่งทดสอบ หรือทดสอบ ณ สถานที่ผลิต

5) ประเมินผลการตรวจสอบว่าเป็นไปตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ได้กำหนดไว้หรือไม่

6) ใบรับรองผลิตภัณฑ์ มีอายุ 3 ปี นับตั้งแต่วันที่ระบุในใบรับรอง

7) การขอต่ออายุใบรับรอง หรือการออกใบรับรองฉบับใหม่ เมื่อใบรับรองฉบับเก่าสิ้นอายุ

8) เงื่อนไขและการตรวจติดตาม ผู้ได้รับการรับรองต้องรักษาไว้ซึ่งคุณภาพตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนที่กำหนดไว้ ตลอดระยะเวลาที่ได้รับการรับรอง การประเมินผลการตรวจสอบตัวอย่างที่สุ่มซื้อ เพื่อตรวจติดตามผลต้องเป็นไปตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนที่กำหนด

9) การตรวจติดตามผลทำอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

10) การยกเลิกการรับรอง สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจะยกเลิกใบรับรองกรณีใดกรณีหนึ่งดังต่อไปนี้

10.1) ผลิตภัณฑ์ที่ตรวจติดตามผลไม่เป็นไปตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน 2 ครั้ง ติดต่อกัน

10.2) ผู้ได้รับการรับรองขอยกเลิกใบรับรอง

10.3) มีการประกาศแก้ไขหรือยกเลิกมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ได้กำหนดไว้

10.4) เมื่อใบรับรองครบอายุ 3 ปี นับจากวันที่ได้รับการรับรอง

10.5) กรณีมีการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขต่างๆ ที่กำหนด เช่น การอวดอ้างเกินความเป็นจริงโฆษณาการได้รับการรับรองครอบคลุมรวมถึงผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้รับการรับรอง

11) อื่นๆ ในกรณีที่ยกเลิกใบรับรองผู้ได้รับการรับรองต้องยุติการใช้สิ่งพิมพ์สื่อโฆษณา ที่มีการอ้างอิงถึงการได้รับการรับรองทั้งหมด สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมไม่รับผิดชอบในการกระทำใด ๆ ของผู้ได้รับการรับรองที่ได้กระทำไปโดยไม่สุจริต หรือไม่ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนด

แนวคิดของมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

1. เป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยสู่สากล

2. เกิดมาจากหลักการพึ่งตนเอง และการคิดอย่างสร้างสรรค์ของชุมชน การตัดสินใจและพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกันให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีคุณค่า และสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

3. เป็นการผลักดันผลิตภัณฑ์ดีเด่นที่ผ่านการคัดเลือกจากคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ ให้เข้าสู่การผลิตที่มีมาตรฐานและได้รับการรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์

4. เป็นการสร้างผลิตภัณฑ์โดยใช้แรงงานและทรัพยากรในท้องถิ่น
วัตถุประสงค์

1. ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ได้รับการรับรอง และแสดงเครื่องหมายการรับรอง

2. ส่งเสริมด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย และสร้างความมั่นใจให้กับผู้ผลิตระดับชุมชนในด้านเกณฑ์คุณภาพและการทำ ตลอดจนผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

3. มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาแบบยั่งยืน ยกย่องคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นไปตามมาตรฐาน และสอดคล้องตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลในโครงการ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

บทบาท สมอ. ตามโครงการ

ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม มีคำสั่งกระทรวงอุตสาหกรรมที่ 400/2545 ตั้ง ณ วันที่ 30 กันยายน 2545 แต่งตั้งคณะกรรมการมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (กมช.) ขึ้น โดยมีเลขาธิการสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม เป็นประธานคณะกรรมการชุดนี้ เพื่อดำเนินการโครงการมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนมีอำนาจและหน้าที่ คือ

1. พิจารณากำหนด แก๊ซ และยกเลิกมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน
2. ให้การรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยการออกไปรับรองและการติดตามผลภายหลังที่ได้รับการรับรองแล้ว
3. ส่งเสริม พัฒนา และประชาสัมพันธ์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถและข้อมูลให้กับผู้ผลิตในชุมชน
4. แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ เพื่อช่วยเหลือดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมาย
5. ติดตามประเมินผล และรายงานความก้าวหน้าการดำเนินงานให้คณะอนุกรรมการวิจัยพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยี ในคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ ทราบทุกระยะ
6. ดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนชุมชน ตามที่ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรมมอบหมาย

แนวทางการดำเนินงาน มี 4 ด้าน คือ

1. การกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

สมอ. จะกำหนดมาตรฐาน โดยมีข้อกำหนดที่เหมาะสมกับสภาพของผลิตภัณฑ์ เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีแนวทางปฏิบัติไม่ซับซ้อน เพื่อให้ผู้ผลิตเข้าถึงมาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ง่าย และคำนึงถึงระยะเวลาในการกำหนดมาตรฐาน โดยใช้ข้อมูลจากประชุม สัมมนาเพื่อจัดทำมาตรฐาน โดย สมอ. หรือจัดจ้างกลุ่มนักวิชาการ และให้ผ่านการพิจารณาจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายก่อนประกาศใช้

2. การรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน

สมอ. จะให้การรับรองและการตรวจติดตามผล เพื่อสนับสนุนผู้ทำให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีคุณภาพเป็นที่เชื่อถือของผู้บริโภค โดยการเก็บตัวอย่างทดสอบ และค่าใช้จ่ายในการทดสอบตัวอย่างทางโครงการฯ จะให้การสนับสนุน สมอ. จะกำหนดรูปแบบเครื่องหมายรับรองและจะประชาสัมพันธ์เผยแพร่ เพื่อให้ผู้บริโภคทราบและยอมรับอย่างทั่วถึง

3. ด้านพัฒนาผู้ผลิตในชุมชน

ในกรณีที่ผู้ผลิตบางรายมีปัญหาในการทำผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ ตามที่มาตรฐาน กำหนด สมอ. จะส่งผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิชาการเข้าไปให้ความรู้เบื้องต้น โดยการฝึกอบรมและให้คำปรึกษาแนะนำ ณ ตำบลสถานที่ผลิต จนมีขีดความสามารถขอรับการรับรองได้

4. ด้านส่งเสริมและประชาสัมพันธ์

สมอ. จะสร้างการรับรู้เพื่อให้รู้จักและเกิดความตระหนักตื่นตัว โดยเปิดตัวและแนะนำโครงการผ่านสื่อต่างๆ เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ สร้างแรงจูงใจทั้งทางตรงและทางอ้อมกล่าวคือ จัดประชุมผู้นำชุมชนหมู่บ้านที่มีผลิตภัณฑ์ชุมชน และเผยแพร่โครงการให้ทราบด้วยวิธีการต่างๆ เน้นใช้สื่อในท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ เช่น สปอตโฆษณา ทางวิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ ตอกย้ำความสำเร็จของผู้ได้รับการรับรอง และยกย่องเชิดชูเพื่อเป็นแบบอย่างความสำเร็จของผลิตภัณฑ์ชาวบ้านภูมิปัญญาไทย และให้ผู้ผลิตเกิดภาพพจน์ที่ดีว่าเป็นสินค้าคุณภาพ เทียบสินค้าแบรนด์เนมทั้งหลาย

ประโยชน์ของโครงการมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

1. สนับสนุนผู้ผลิตรายย่อยให้ทำผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ
2. ส่งเสริมด้านการตลาดโดยแสดงเครื่องหมายรองรับ
3. พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีมาตรฐานการผลิตที่ดียิ่งขึ้น
4. เพิ่มศักยภาพทางการแข่งขันของธุรกิจชุมชน ระดับรากหญ้าให้มีความเข้มแข็ง

5. เป็นหลักประกันคุณภาพให้กับผู้บริโภค และเพิ่มความเชื่อถือแก่ผู้ซื้อ ทั้งในประเทศและตลาดต่างประเทศ

6. สนองตอบนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นการให้การรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนของผู้ผลิตสินค้าแต่ละประเภทของชุมชนนั้น ๆ อันเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมใด หรือชุมชนในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการคัดเลือกจากจังหวัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามมาตราฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ประกาศกำหนดไว้ และจะแสดงเครื่องหมายมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนกับผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการรับรอง เพื่อเป็นการยืนยันว่าสินค้า ผลิตภัณฑ์ของแต่ละชุมชนนั้นมีมาตรฐานตามที่กำหนดไว้ทุกประการ ทำให้ผู้ที่สนใจเชื่อมั่นในตัวของผู้ผลิตเพิ่มขึ้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

มาลินี จุฑะรพ (2539, น.43) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล เกี่ยวเนื่องกับการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมบางอย่างที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้ ยังคงเกิดขึ้นอยู่แม้ภายหลังจบการศึกษาแล้วก็ตาม และเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต

ทิสนา แจมมณี (2545, น.1) ให้ความหมายไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ (learning process) หมายถึงการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้

โนลส์ (อ้างถึงใน เสรี พงศ์พิศ, 2531, น.19) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการภายในที่อยู่ในความควบคุมของบุคคลแต่ละคน ซึ่งบุคคลจะเรียนรู้ได้ดีหากมีอิสระที่จะเรียนในสิ่งที่ต้องการ และด้วยวิธีการที่ตนพอใจ

กฤษฎา บุญชัย (2538, น.24) ได้ให้ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ว่า เป็นการสืบสายถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกัน ด้วยช่องทางต่าง ๆ ผ่านพิธีกรรม ประเพณี ค่านิยม ตัวบุคคล

พรพิไล เลิศวิชา (2532, น.7) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนา สามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและพึ่งตนเองได้ ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้คือ กระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การรู้และปฏิบัติ เนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียว

คณะกรรมการสตรี โครงการพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชน (2531 อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543, น.174) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ เป็นการเรียนจากการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งในการพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง หรือเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน หรือสภาพความเป็นอยู่

อีลิจิโอ บี. บาซากา (อ้างถึงใน ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2541, น.87) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่า การศึกษาที่เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21 คือ ต้องเป็นการศึกษาตลอดชีวิต มีความหมายครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้วิธีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในที่ทำงาน และมีความหมายรวมไปถึงการก่อรูปร่างบุคลิกภาพ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้เวลาใดก็ได้ตลอดชีวิต โดยการเรียนรู้ในการศึกษาตลอดชีวิตมีสาระสำคัญ 4 ประการ คือ

1. การเรียนรู้เพื่อรู้ เน้นการเรียนรู้ความรู้ทั่วไปอย่างกว้าง ๆ ผนวกกับการเรียนวิชาจำนวนหนึ่งอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ เป็นการเรียนรู้วิธีการเรียนรู้เพื่อให้ประโยชน์จากโอกาสทางการศึกษาตลอดชีวิตด้วย
2. การเรียนรู้เพื่อทำ คือการฝึกหัดอาชีพหรือการทำงาน จำเป็นต้องพัฒนาความสามารถเผชิญหน้าในสถานการณ์ที่หลากหลาย ที่ไม่ได้คาดคิดว่าจะเกิดขึ้น และมีสามารถในการทำงานเป็นทีม
3. การเรียนรู้เพื่อเป็น ทุกคนจำเป็นต้องมีอิสระเพิ่มขึ้น มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง และมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อการทำงานของตน
4. การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน ต้องเข้าใจผู้อื่น เข้าในธรรมเนียมประเพณีและจิตใจของผู้อื่น

ประเวศ วะสี (2542, น.31) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ไว้ดังนี้คือ

1. เรียนรู้เพื่อตัวเอง
2. เรียนรู้เพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์กับตนเอง ทั้งที่ใกล้และไกล
3. เรียนรู้เพื่อรู้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนกับสิ่งนอกตัว และสามารถจัดความสัมพันธ์
เกื้อกูลกัน

สมณทา พรหมบุญ (2545, น.13-14) ได้สรุปลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้คือ

1. กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญา หรือกระบวนการทางสมอง ซึ่งบุคคลให้ในการสร้างความเข้าใจ หรือการสร้างความหมายของสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ตนเอง ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการของการจัดกระทำต่อข้อมูลและประสบการณ์ มิใช่เพียงการรับ (taking on) ต่อข้อมูลและประสบการณ์ มิใช่เพียงการรับ (taking in) ข้อมูลหรือประสบการณ์ เท่านั้น

2. การเรียนรู้เป็นงานเฉพาะตนหรือเป็นประสบการณ์ส่วนตัว (personal experience) ที่ไม่มีผู้ใดเรียนรู้หรือทำแทนกันได้

3. การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคม (a social process) เนื่องจากบุคคลอยู่ในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อตน การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจึงสามารถกระตุ้นการเรียนรู้และขยายขอบเขตของความรู้ด้วย

4. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ทั้งจากการคิดและการกระทำ รวมทั้งการแก้ปัญหาและการศึกษาวิจัยต่าง ๆ

5. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ตื่นตัว สนุก (active and enjoyable) ทำให้ผู้เรียนรู้รู้สึกผูกพัน เกิดความใฝ่รู้ การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่นำมาซึ่งความสนุกสนาน หรือท้าทายให้ “ใฝ่รู้ สู้อยาก”

6. การเรียนรู้อาศัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (nurturing environment) สภาพที่ดีสามารถเอื้ออำนวยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ได้ดี

7. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ (anytime and anyplace) ทั้งในโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน

8. การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลง (change) กล่าวคือ การเรียนรู้จะส่งผลต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองทั้งทางด้านเจตคติ ความรู้สึก ความคิดและการกระทำ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างปกติสุขและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

9. การเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต (a lifelong process) บุคคลจำเป็นต้องเรียนอยู่เสมอ เพื่อการพัฒนาชีวิตจิตใจของตนเอง การสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงเป็นกระบวนการที่ยั่งยืน ช่วยให้บุคคลและสังคมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

หากผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้ที่ดีเกิดขึ้น กล่าวคือมีขั้นตอนและวิธีการในการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนและสาระการเรียนรู้ ก็จะช่วยให้เกิดผลการเรียนรู้ที่ดี คือ เกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและเจตคติที่ต้องการ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตและสังคม เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ ด้านทักษะ ซึ่งมีทั้งทักษะในการคิด และทักษะในการทำ และด้านทัศนคติ เพื่อให้บุคคลต่าง ๆ ได้รู้จักคิด ทำในสิ่งที่มีประโยชน์ทั้งต่อตนเอง และสังคม ซึ่งถ้าหากบุคคลที่สนใจในการเรียนรู้แล้วนั้น สามารถศึกษาหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้แค่ทฤษฎีเท่านั้น แต่สามารถเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงได้ อันจะเกิดผลดีต่อตนเอง เป็นการเพิ่มทักษะในด้านต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น

4. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

คำว่า การมีส่วนร่วม ได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลาย และมีความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ดังที่ นเรศ สงเคราะห์สุข (2541, น.10) และยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526, น.253) ได้ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน ในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา ตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การบริหารการจัดการ การติดตาม และการประเมินผล ตลอดจนการจัดการสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

ในกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเอง ตัดสินใจใช้ทรัพยากรโดย WHO/UNICEF (1978,p.11) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทที่จะสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตนเอง การจัดอันดับความสำคัญในการเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์ในการพัฒนา โดยเน้นการให้อำนาจการตัดสินใจของประชาชนในชนบท

ในส่วน Wertheim (1987, pp.3-5 อ้างใน นเรศ สงเคราะห์สุข, 2541, น. 20) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ทางการจัดการบริหารและทางการเมือง เพื่อกำหนดความต้องการในชุมชนตนเอง

อาจกล่าวได้ว่าการให้อำนาจประชาชน เป็นฝ่ายตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเอง เป็นการเสริมพลังอำนาจให้ประชาชนระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และการควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่าที่เป็นฝ่ายตั้งรับ (cerner, อ้างว่า paticroia Lundy, 1999, p.125)

สำหรับการมีส่วนร่วมในความหมายที่เป็นนัยทางการเมือง สายทิพย์ สุคติพันธ์ (2534, น.92) ได้กล่าวว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงกลไกในการพัฒนา จากการพัฒนาโดยรัฐบาลมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาท หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงหมายถึง การคืนอำนาจ (Empowerment) ในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการริเริ่มวางแผน และดำเนินการในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ และอนาคตของเรา

ในส่วนของ หวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ, 2527, น.2) กล่าวว่า การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน โดยเฉพาะกลุ่มสตรี คนจน หรือคนด้อยโอกาสในการแสดงความต้องการแสวงทางเลือก หรือเสนอข้อเรียกร้อง เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่ม และเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน คือ เป็นผู้กำหนดความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน และผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐาน และบรรลุวัตถุประสงค์บางประการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง (ปกรณ์ ปรียากร, 2530, น.64) และ Rudolph Stavenhagen (1970, p.60)

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมอาจเริ่มต้นจากการพัฒนามาจากข้างล่าง แทนวิธีการพัฒนาจากนโยบายเบื้องบน จุดเริ่มต้น คือ การกระจายอำนาจของการวางแผน จากส่วนกลางไปเป็นการวางแผนส่วนภูมิภาค (อภิชัย พันธเสน, 2539, น.151-162)

เมื่อพิจารณาในส่วนของเนื้อหาของการมีส่วนร่วม HO (1983, p.32) ให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาควรมีเนื้อหา ดังนี้ คือ

1. การเน้นคุณค่าของการวางแผนระดับท้องถิ่น
2. การใช้เทคโนโลยี และทรัพยากรที่จะหาได้ในพื้นที่
3. การฝึกอบรมที่เน้นให้ประชาชนสามารถดำเนินการพัฒนาด้วยตนเอง
4. การแก้ไขปัญหาความต้องการพื้นฐานโดยสมาชิกของชุมชน
5. การช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามแบบประเพณีดั้งเดิม
6. การใช้วัฒนธรรมและการสื่อสารที่สอดคล้องกับการพัฒนา

โดยจะต้องมีการใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชน ในการแก้ไขปัญหา ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และมีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติด้วย (William, อ้างถึงใน ไชยชนะ สุทธิวรชัย, 2536, น.12)

จากความหมายของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมมีความหมายใน 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีท้องถิ่นในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนชนจิตความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มและควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทที่สามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนเอง และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่มาตราบฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจ (empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชน ให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่เท่าเทียมกันชายและหญิง (Gender) ในการดำเนินการพัฒนาด้วย

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา โดยทั่วไปนั้นประชาชนอาจเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอะไร เข้าร่วมในการนำโครงการไปปฏิบัติ โดยเสียสละทรัพยากรต่าง ๆ เช่น แรงงาน วัสดุ เงิน หรือร่วมมือในองค์การ หรือกิจกรรมเฉพาะด้าน เข้าร่วมในผลประโยชน์ ที่เกิดจากการพัฒนาและร่วมในการประเมินผลโครงการ (Cohen Uphoff, 1970, p.147)

ในส่วน of ประธาน สุวรรณมงคล (2527, น.82) กล่าวถึง ลักษณะการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในผลประโยชน์

นอกจากลักษณะของการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดข้างต้นแล้ว ยังมีผลการศึกษาอีกส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม โดยแบ่งตามบทบาทและหน้าที่ของผู้ที่เข้าร่วม ดังนี้ (Lee.J.Cary, 1970, p.147)

1. เป็นสมาชิก (Membership)
2. เป็นผู้เข้าประชุม (Attendance at Meeting)
3. เป็นผู้บริจาคเงิน (Financial contribution)
4. เป็นกรรมการ (Membership on committees)
5. เป็นประธาน (Leader)

ซึ่งมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ยงยุทธ์ บุราสิทธิ์ (2533, น.41-71) ที่ได้กล่าวว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมมีหลายระดับ คือ

1. เป็นสมาชิก
2. เป็นสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม
3. เป็นสมาชิกที่ร่วมบริจาคเงิน
4. เป็นกรรมการ
5. เป็นประธานกรรมการ

ในส่วนการศึกษาของ กรรณิการ์ ชมดี (2524, น.11-13) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนเพิ่มเติมที่กล่าวมาข้างต้น ดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมชักชวน
7. การมีส่วนร่วมบริโภค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน หรือเป็นลูกจ้าง
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

นอกจากนี้ยังพอสังเกตได้ว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนใหญ่จะเข้าร่วมในลักษณะของการใช้แรงงาน การร่วมออกเงินมากกว่าการแสดงความคิดเห็น หรือเสนอแนะในเรื่องที่เป็นประโยชน์ ดังที่ จินตนา ทองรอด (2529:น.97) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในโครงการขุดน้ำฝนในเขตเกษตรล้าหลังของชาวนา : ศึกษาเฉพาะกรณี หมู่บ้านหนองเส้า ต.แม่เปา กิ่ง อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งสามารถจัดลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังต่อไปนี้

1. ร่วมในการสละเงิน
2. ร่วมสละแรงงาน
3. ร่วมในการเข้าประชุม
4. ร่วมในการวางแผน
5. ร่วมสละวัสดุอุปกรณ์
6. ร่วมแสดงความคิดเห็น
7. ร่วมชักชวนชาวบ้าน
8. ร่วมรับผิดชอบ หรือ ควบคุมการดำเนินงาน
9. ร่วมติดตามผลดำเนินงาน

จากลักษณะของการมีส่วนร่วมข้างต้น บางส่วนจะครอบคลุมถึงกระบวนการของการมีส่วนร่วม และยังมีอีกส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม โดยแบ่งตามอำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม ดังนี้ คือ การเป็นประธาน เป็นกรรมการเป็นสมาชิก เป็นผู้เข้าร่วมประชุม

กล่าวโดยสรุปลักษณะของการมีส่วนร่วม อาจแบ่งโดย

1. การสนับสนุนทรัพยากร คือ การสนับสนุนเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน หรือการช่วยทำกิจกรรม คือ การเข้าร่วมในการวางแผน การประชุมแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การติดตามและประเมินผล
2. อำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม คือ เป็นผู้นำ เป็นกรรมการ เป็นสมาชิก ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมนี้ แสดงถึงระดับอำนาจของผู้เข้าร่วม จึงมีการโต้ตอบว่าการมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการพัฒนาความสามารถของประชาชน เป็นเพียงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมเป็นบางส่วน เพราะหลายกรณี ประชาชนไม่มีโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจทางออกที่ควรเป็น คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) แก่ประชาชน

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ดังนี้ การมีส่วนร่วม หมายถึง เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่แสดงความคิดเห็นในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการเรียนรู้สติปัญญา และความสามารถในการตัดสินใจกำหนดชีวิตด้วยตนเอง

ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปัญหาและอุปสรรคของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นปัญหาด้านนโยบายของรัฐ ปัญหาด้านโครงสร้างสังคมไทย ปัญหาด้านเงินทุน ฯลฯ

ในส่วนของปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของภาครัฐ และเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การครอบงำโดยรัฐบาล และกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในลักษณะที่เรียกว่า การพัฒนาที่จัดการให้แก่ประชาชน ถึงแม้รัฐบาลจะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม แต่การมีส่วนร่วมนั้นเป็นไปเพื่อสนับสนุนกิจกรรม ตามแต่เจ้าหน้าที่ของรัฐกำหนด ดังนั้นบทบาทของประชาชน คือ เป็นผู้สนับสนุน และเป็นผู้ยินยอมตามที่รัฐบาลกำหนด ดังนั้นบทบาทของประชาชน คือ เป็นผู้สนับสนุน และเป็นผู้ยินยอมตามที่รัฐบาลกำหนด (Obaidullah Khan, 1979, p.1)

นอกจากนี้ บารุง บุญปัญญา (2525, น.116) ได้สรุปบทเรียนจากการดำเนินโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบายและองค์กรของรัฐ เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน มีดังต่อไปนี้

1. นโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องบางประการ ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงาน
2. ระบบการบริหารของภาครัฐเป็นระบบรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจจากบนสู่ล่าง
3. หน่วยงานในระดับปฏิบัติของรัฐ ขาดความรู้และทักษะในการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

จากการศึกษาของ วอลเดน เบตโต (อ้างถึงใน สุรนุช ธงศิลา , 2542, น. 241-244) ได้กล่าวถึง ปัญหาของการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาชนบทในทศวรรษ 1980 (2523-2532) ที่ใช้ยุทธศาสตร์ “การมีส่วนร่วม” ซึ่งหน่วยงานพัฒนาของรัฐนำมาใช้ในการพัฒนาชนบท แต่เห็นได้ชัดว่าการมีส่วนร่วมที่ตั้งไว้ มิได้เป็นการมีส่วนร่วมที่ส่งเสริมความเป็นอิสระ แต่เป็นกระบวนการที่จัดตั้งโดยรัฐ และครอบงำ โดยผู้นำท้องถิ่นและตัวแทนจากรัฐส่วนกลาง ผ่านกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

นอกจากปัญหา และอุปสรรคที่เกิดจากการดำเนินงานของรัฐดังกล่าวข้างต้นแล้ว มีการศึกษาอีกส่วนหนึ่งที่ได้กล่าวถึงโครงสร้างของสังคมไทย ที่เป็นปัญหาต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังที่ อคิน รพีพัฒน์ (อ้างถึงใน ปรัชญา เวสารัชช, 2528, น.20) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจถูกจำกัด โดยลักษณะโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรมไทย เช่น ความเกรงใจมีผลทำให้คนบางกลุ่มในชุมชนเข้าร่วมในโครงการต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการไม่แสดงความเห็นซึ่งอาจเกิดจากความเกรงใจ หรือความกลัว

จากการศึกษาของ ฉลาด ชัยรมิตานนท์ ใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ บรรณาธิการ (2527, น. 144-152) พบว่าอุปสรรคในการมีส่วนร่วมกลุ่มชาวนา มี 3 ด้าน คือ

1. อุปสรรคด้านการเมือง เกิดจากการไม่ได้กระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ ให้แก่ประชาชน โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การปกครอง การบริหาร และเศรษฐกิจ ตกอยู่ในกำมือของทหาร นายทุน และข้าราชการ

2. อุปสรรคด้านเศรษฐกิจ เกิดจากการขาดความสามารถในการพึ่งตนเอง อำนาจต่อรองมีน้อย กระบวนการผลิต และปัจจัยการผลิตอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม

3. อุปสรรคด้านวัฒนธรรม ชาวนายากจนตก อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์

นอกจากนี้ ปริษฐา เวสารัชช์ (2528, น. 22-23) ได้กล่าวว่าปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างของสังคม เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน มีดังนี้

ความแตกต่างในสังคม ด้านรายได้ อำนาจ และสถานะทางเศรษฐกิจ

ระบบการเมืองถูกควบคุมโดยคนกลุ่มน้อย

ขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการแจกแจงทรัพยากร

ส่วน จินตนา ทองรอด (2529, น. 98-100) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วม ในโครงการข้าวหน้าน้ำฝนในเขตเกษตรล้าหลังของชาวนา พบว่าปัญหาและอุปสรรคของการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านเกิดจากทางราชการ คือ

- ความล่าช้าในการทำงานของข้าราชการ
- เจ้าหน้าที่ไม่ได้ทุ่มเทและเสียสละในการทำงานอย่างจริงจัง
- ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ของทางราชการ
- ขาดการให้ข้อมูลข่าวสาร และการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง
- ขาดการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

เมื่อพิจารณาในกรณีของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชน จินตนา ทองรอด (2529, น. 98-100) ยังได้กล่าวอีกว่า ปัญหาและอุปสรรคต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้าน คือ

- ชาวบ้านยังมองไม่เห็นความสำคัญในบทบาทของตน
- ชาวบ้านเกิดความเบื่อหน่ายต่อการทำงานของข้าราชการ
- มีภาระหน้าที่ส่วนตัวและในครอบครัว
- ชาวบ้านขาดความสามัคคี และมีการแบ่งพรรคแบ่งพวก
- ชาวบ้านบางคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน
- ผู้นำหมู่บ้านไม่ได้รับความเชื่อถือ และศรัทธาจากชาวบ้านเท่าที่ควร

นอกจากนี้ ในการศึกษาของ ปรัชญา เวสวัชช์ (2528, น. 22-23 และ น. 80) ได้กล่าวถึง ปัญหาที่ขัดขวางการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยเน้นปัญหาที่เกิดจาก ประชาชนเป็นหลัก ได้แก่ ปัญหาความไม่รู้ อันเกิดจากการไร้การศึกษา การขาดทุนทรัพย์ ความไม่ สนใจของชาวบ้าน ความไม่เข้มแข็งของผู้นำ และความขัดแย้งของชาวบ้านที่เกิดขึ้นในกิจกรรมที่มี ผลประโยชน์

จากการทบทวนวรรณกรรม ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหา และอุปสรรคที่มีต่อการมี ส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาด้านนโยบายและองค์กรของรัฐ ซึ่งสามารถแบ่งได้ 2 ระดับ คือ

1.1 ระดับนโยบาย โครงสร้างทางการเมืองการบริหาร โครงสร้างทางสังคม พบว่า

- นโยบายของรัฐไม่เอื้อต่อการพัฒนา
- อำนาจในการตัดสินใจรวมศูนย์ที่ส่วนกลาง ไม่ได้กระจายอำนาจให้แก่

ประชาชน

- โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การบริหาร และระบบเศรษฐกิจอยู่ในกลุ่ม

นายทุน

1.2 ระดับปฏิบัติพบว่า

- เจ้าหน้าที่ไม่มีความเข้าใจ และไม่มีทักษะในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ของประชาชน

- เจ้าหน้าที่ไม่มีจิตวิทยาในการปฏิบัติงาน และไม่มีความเสียสละที่จะ

ทำงานเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

- ขาดการประชาสัมพันธ์ และให้ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง
- ความล่าช้าในการปฏิบัติงานของข้าราชการ
- ขาดการประสานงานและระบบการติดตามประเมินผล

2. ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชนแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 กลุ่มผู้นำ พบว่า

- ผู้นำไม่มีความเข้มแข็งจึงทำให้ชาวบ้านขาดความเชื่อถือและศรัทธา
- ผู้นำครอบงำความคิดเห็นของชาวบ้าน
- การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้นำ

2.2 กลุ่มประชาชนทั่วไป พบว่า

- ชาวบ้านมีภาระด้านการประกอบอาชีพ ด้านครอบครัว และด้านสุขภาพ

ร่างกาย

- ชาวบ้านขาดทุนทรัพย์ และวัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน
- ชาวบ้านเกิดความขัดแย้งกันในด้านความคิดเห็น และผลประโยชน์ ทำให้

ขาดความสามัคคี และเกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก

- ชาวบ้านมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน
- ชาวบ้านขาดการศึกษา ขาดความรู้ด้านวิทยาการต่าง ๆ
- ชาวบ้านขาดความเชื่อมั่นและไม่กล้าแสดงความคิดเห็น
- ชาวบ้านไม่สนใจและไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

ส่วนการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาพบปัญหาที่เกิดขึ้น คือ

- สตรีขาดความเชื่อมั่นในการเสนอโครงการ และไม่กล้าแสดงออก เพราะขาดโอกาส ขาดความรู้ และประสบการณ์ในงานพัฒนา
- ผู้เข้าร่วมประชุมชายไม่ยอมรับฟังความคิดเห็น และบทบาทของสตรี
- สตรีมีภารกิจทั้งในและนอกบ้าน

3. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง

3.1 ด้านการเมือง

- ขาดการกระจายอำนาจ
- ระบบการเมืองถูกควบคุมโดยคนกลุ่มน้อย

3.2 ด้านเศรษฐกิจ

- กระบวนการผลิตและปัจจัยการผลิต อยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม
- กลไกของรัฐควบคุมระบบเศรษฐกิจอย่างเข้มงวด
- ขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากร

3.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

- การแบ่งแยก เชื้อชาติ ภาษา เพศ และอายุ
- ความไม่รู้อันเกิดจากการไร้การศึกษา
- คนยากจนตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์
- การครอบงำของผู้นำ และการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมนั้น เป็นความเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่ที่จะเข้ามาร่วมปฏิบัติการนั้น ๆ โดยการรวมพลังของประชาชน ในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหา เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการพัฒนา โดยตนเองและพึ่งตนเองตาม

ซึ่งเป็นพื้นฐานของคนส่วนใหญ่ที่มุ่งแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ โดยการรวมตัวกัน ประสานความรู้ ความคิดนำมาประกอบใช้เป็นแนวทางร่วมตัดสินใจและวางแผน และยังถือว่าการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการระดมสมองจากบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย ไม่ปิดกั้นอุดมการณ์ความรู้สึกรักใคร่ แต่ต้องอยู่ในกรอบของคนโดยรวม และไม่ขัดแย้งกับความคิดของกลุ่ม

5. แนวคิดเกี่ยวกับการถนอมอาหาร

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (อ้างในนางวรรณณี แสงสง่าศรี.2528) กล่าวว่าไว้ว่าการเสื่อมคุณภาพและการเน่าเสียของอาหารนั้นเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเคมีและทางด้านกายภาพ ทำให้คุณลักษณะของอาหาร เช่น ลักษณะเนื้อสัมผัส กลิ่น รสชาติ สีและคุณค่าทางอาหารเปลี่ยนไป การเน่าเสียจะเกิดจากเอนไซม์ที่มีอยู่ในอาหารเองหรือเอนไซม์จากจุลินทรีย์ไปทำให้อาหารเสื่อมคุณภาพ และมีลักษณะที่ผู้บริโภคไม่ต้องการ เป็นผลทำให้ต้องสูญเสียเศรษฐกิจไปเป็นจำนวนมากและอาจไม่ปลอดภัยในการบริโภคอีกด้วย

ผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นอาหารทุกชนิด เช่น เนื้อสัตว์ อาหารทะเล ธัญพืช ผัก และผลไม้ ภายหลังจากการเก็บเกี่ยวแล้วจะคงความสดสดไว้ชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง หลังจากนั้นอาหารดังกล่าวก็จะมีเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น อาหารจะเริ่มเสื่อมคุณภาพ ผักจะเหี่ยวเฉา ผลไม้จะสุกงอมมีเนื้อนุ่มมากขึ้น ส่วนเนื้อสัตว์จะเน่าเหม็น ฉะนั้น กระบวนการแปรรูปอาหาร เช่น การใช้ความร้อน การใช้ความเย็น การใช้สารเคมี การทำแห้ง การหมักดอง หรือการใช้รังสีเหล่านี้จึงเป็นวิธีป้องกันมิให้มีการเน่าเสียเกิดขึ้นก่อนเวลาอันสมควร

อาหารแต่ละอย่างจะเน่าเสียได้เร็วช้าต่างกัน ถ้าแบ่งอาหารตามความยากง่ายในการเน่าเสียแล้วจะแบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. อาหารประเภทเน่าเสียยาก คืออาหารที่มีความคงตัวดี มีปริมาณน้ำหรือความชื้นน้อยสามารถเก็บไว้ได้เป็นเวลานาน เช่น ธัญพืช ถั่วเมล็ดแห้ง น้ำตาลหรือแป้ง อาหารประเภทนี้มีปริมาณชื้นไม่เกินร้อยละ 12 เก็บไว้ได้นานเป็นเวลาหลายเดือนหรือเป็นปี
2. อาหารประเภทเน่าเสียเร็วปานกลาง คืออาหารที่มีปริมาณน้ำค่อนข้างมาก เช่น ผักและผลไม้ที่แก่เต็มที่ ถึงแม้ว่าอาหารเหล่านี้จะมีปริมาณความชื้นมากก็ตาม แต่มีเนื้อเยื่อเกาะยึดติดกันแน่น และอาหารส่วนใหญ่จะมีเปลือกหุ้มไว้จึงทำให้สามารถเก็บอาหารไว้ได้เป็นเวลาค่อนข้างนาน บางชนิดอาจเกิดการเน่าเสียได้ภายใน 1 - 2 สัปดาห์

3. อาหารประเภทเน่าเสียเร็ว คืออาหารที่มีปริมาณน้ำมากจะเน่าเสียได้ง่าย เช่นเนื้อสัตว์ นมสดและอาหารทะเล มักจะเกิดการเน่าเสียขึ้นภายใน 1 - 2 วันเท่านั้น

อาหารทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวมีปริมาณน้ำต่างกันมาก ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าปริมาณน้ำในอาหาร เป็นปัจจัยสำคัญในการควบคุมการเน่าเสียของอาหาร ปริมาณน้ำในอาหารหรือความชื้นที่มีความสำคัญต่อการเจริญเติบโตของจุลินทรีย์ แบคทีเรียทั้งหลายต้องการความชื้นมากกว่ายีสต์และรา อาหารทุกชนิดมีน้ำเป็นส่วนประกอบ อาหารที่มีน้ำมากจะเกิดการเน่าเสียได้เร็ว เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านชีวเคมีในอาหารหรือสภาพแวดล้อมที่มีปริมาณน้ำมากช่วยให้จุลินทรีย์เจริญได้ดีสร้างเอนไซม์ไปย่อยอาหารต่าง ๆ ได้รวดเร็ว แต่ก็มีสารอื่น เช่น น้ำตาลในสาเกเชื่อมหรือเกลือในปลาเค็มรวมอยู่ในน้ำที่เป็นส่วนประกอบของอาหาร จุลินทรีย์ก็ไม่สามารถนำน้ำไปใช้ได้เลย จุลินทรีย์จะหยุดการเจริญไม่สามารถย่อยสลายอาหารต่อไปจึงช่วยให้เก็บอาหารที่มีเกลือและน้ำตาลไว้ได้นานขึ้น

เขตการศึกษา 7 พิชญโลก (อึ้งในันนหมาลา บั้วฉัณน์ , ศิริพร สีหราช.2530) ระบุไว้ว่า การถนอมอาหารคือวิธีการป้องกันการเน่าเสียของอาหาร หรือชะลอการเน่าเสียไม่ให้เกิดเร็วเกินไปช่วยให้เก็บอาหารไว้รับประทานได้นาน

ประยงค์ จินดาวงศ์ (2528 : 24) กล่าวว่า การถนอมอาหารเป็นวิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้เก็บอาหารไว้ได้นานกว่าปกติโดยไม่บูดเสีย เพราะปกติอาหารที่เรารับประทานอยู่ทุกวันนี้บูดเสียง่ายและไม่สามารถเก็บไว้ได้นาน

พานิช ทินนิมิตร (2530 : 67) กล่าวว่า การถนอมอาหารเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่มนุษย์นำมาใช้เพื่อป้องกันการเน่าเสียของอาหาร หรือชะลอการเน่าเสียมิให้เกิดขึ้นเร็วไป อันจะเป็นผลทำให้มีอาหารไว้บริโภคได้นานหรือเกิดการเสียหายขึ้นกับอาหารที่เหมาะสมน้อยที่สุด

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2532 : 164) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การถนอมอาหารคือ วิธีการใด ๆ ก็ตามที่จะเก็บอาหารไว้บริโภคได้นานกว่าธรรมดา โดยที่อาหารนั้นยังคงสภาพดีมีการสูญเสียน้อยทั้งในด้านปริมาณและคุณค่า ทำให้มีอาหารบริโภคทั้งในยามปกติและยามขาดแคลน หรือนอกฤดูกาลของอาหารนั้น

ศิริลักษณ์ สิ้นขวาลย์ (2532 : 24) กล่าวว่า การถนอมอาหารที่จะเก็บอาหารให้อยู่ได้นานโดยไม่เน่าเสียหรือเสื่อมคุณภาพจะต้องขัดขวางหรือทำลายจุลินทรีย์และเอนไซม์ซึ่งเป็นสาเหตุใหญ่ของการเน่าเสีย วิธีการถนอมอาหารให้ได้ผลนั้นไม่เพียงแต่จะต้องขัดขวางการทำงานของเอนไซม์และจุลินทรีย์เท่านั้น ยังจะต้องไม่เติมสารใด ๆ ที่เป็นอันตรายลงไปเพื่อไม่เป็นการทำให้อาหารเสื่อมคุณภาพทั้งด้านกายภาพและเคมี

หลักในการถนอมอาหาร

พานิช ทินนมิตร (2532 : 173) กล่าวว่าไว้ว่า วิธีการถนอมอาหารและแปรรูปอาหารอย่างง่าย ๆ ที่เกษตรกรและประชาชนทั่วไปสามารถทำได้หรือที่พบเห็นกันอยู่ในประเทศไทยมีหลายวิธีด้วยกัน เช่น

1. วิธีการหุงต้ม ๆ ไป เช่น การนึ่ง ต้ม อบ ย่าง เผา ลวกน้ำร้อน ตุ่น ทอด จี่ เจียว กวน
 2. การตากแห้งหรือการทำให้แห้ง เช่น การผึ่งแดด การย่าง การรมควัน
 3. การดองโดยใช้เกลือ นำปลา น้ำส้มเข้าช่วย เช่น การดองเค็ม การดองหวาน
- การดอง 3 รส
4. การใส่เกลือทำเค็ม เช่น การทำปลาเค็ม เนื้อเค็ม หัวผักกาดดอง และหอยดอง
 5. การเชื่อมหรือกวน ได้แก่ ผลไม้กวน ผลไม้แช่อิ่ม การฉาบด้วยน้ำตาล
 6. การแช่เย็น ได้แก่ การแช่น้ำแข็ง การแช่ตู้เย็น
 7. การคัสดูดหรือกระป๋อง ได้แก่ ผลไม้กระป๋อง ผลไม้บรรจุขวด
 8. การหมัก คือ การเปลี่ยนอาหารให้มีแอลกอฮอล์ เพื่อฆ่าเชื้ออื่น ๆ เช่น ข้าวหมัก ปลาหมัก
 9. การฆ่าเชื้อโดยใช้ความร้อนและความเย็น

วนิดา สันธิรณฤทธิ์ (2529 : 70) อธิบายว่า วิธีการถนอมอาหารมีดังนี้

1. การตากแห้ง
2. การรมควัน
3. การใส่เกลือ
4. การทำให้เย็น
5. การใช้ความร้อน
6. การเชื่อมน้ำตาล
7. การทำอาหารกระป๋อง
8. การใช้สารเคมี
9. การหมัก
10. การใช้แสง รังสี
11. การลดจำนวนน้ำ

การหมักดอง

วัฒนา ประทุมสินธุ์ (2530 : 39) กล่าวว่า การหมักดองอาหารนั้นสามารถทำได้ตั้งแต่วิธีง่าย ๆ โดยการหมักอาหารทิ้งไว้เฉย ๆ ปล่อยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอาหารไปจนถึงวิธีการสลับซับซ้อน อาศัยจุลินทรีย์เข้าช่วยทำให้อาหารมีสี กลิ่นและรสชาติต่างออกไป นอกจากนั้น การหมักดองชนิดที่ใช้จุลินทรีย์ยังช่วยเสริมประโยชน์ทางโภชนาการให้แก่อาหารอีกด้วยคือ โปรตีน วิตามิน และเกลือแร่ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของจุลินทรีย์ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ยีสต์จุลินทรีย์ต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนมากอยู่ในบรรยากาศรอบตัวเรา ตามผิวผลไม้และผักเรา เพียงแต่ต้องเลือกส่งเสริม การเจริญเติบโตของจุลินทรีย์ชนิดที่เราต้องการ เมื่อจุลินทรีย์เหล่านี้เจริญจะก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมแก่การเจริญของจุลินทรีย์ชนิดอื่น ๆ ที่ทำให้อาหารเน่าเสียเป็นการช่วยรักษาอาหารพร้อม ๆ ไปด้วยกับการเปลี่ยนแปลงสภาพและองค์ประกอบของอาหาร

กรมอาชีวศึกษา (อ้างในวรจณี แสงสง่าศรี.2528) กล่าวว่า การหมักดอง คือ การเปลี่ยนแปลงทางเคมีของสารพวกคาร์บอนไฮเดรทในอาหารให้เป็นสารประกอบอื่น เช่น แอลกอฮอล์ คาร์บอนไดออกไซด์ กรดอะซิติก โดยมีจุลินทรีย์เป็นตัวการที่ทำให้เกิดปฏิกิริยา

ธนาวุธ จารุทัศน์ (2528 : 91) กล่าวว่า การหมักดองนั้นในภาษาละติน หมายถึง การเคี่ยว ทั้งนี้เพราะเมื่อหมักน้ำตาลจะเกิดแอลกอฮอล์และคาร์บอนไดออกไซด์ลอยปุด ๆ ขึ้นมาเหมือนการเคี่ยว ปกติใช้เรียกการเปลี่ยนแปลงของคาร์โบไฮเดรทโดยจุลินทรีย์ แต่อาจรวมปรากฏการณ์สลายตัวของโปรตีนและไขมันโดยจุลินทรีย์เข้าไปด้วยก็ได้

สุมณฑา วัฒนสินธุ์ (2530 : 964) กล่าวว่า วัฏจักรหมักกับการดองน่าจะเป็นคำที่ใช้แยกกัน เพราะการดองนั้นเราหมายถึงการดองผักผลไม้ในน้ำเกลือ หรือแม้แต่การดองไข่ในน้ำเกลือซึ่งเป็นกรรมวิธีหนึ่งในการทำไข่เค็ม ในแง่ของการดองอาจเป็นเพียงการลวกผัก แล้วนำที่ลวกไว้มานำใส่ลงในน้ำส้มสายชู ใส่เกลือ ใส่น้ำตาล เป็นการทำให้ผักดองสามารถ ซึ่งน่าจะเรียกว่า “การดองเทียม” มากกว่า เพราะกรรมวิธีนี้ไม่ได้อาศัยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำของจุลินทรีย์ แต่เป็นเพียงการปรุงแต่งรสอาหารและอาศัยความเข้มข้นของน้ำเกลือ น้ำตาล และกรดน้ำส้มช่วยในการถนอมอาหาร สำหรับการหมักดองนั้นต้องอาศัยจุลินทรีย์ทำหน้าที่ย่อยสารอาหารที่สูตรโครงสร้างซับซ้อน เกิดปฏิกิริยาทางชีวเคมีได้สารชนิดใหม่ที่มีสูตรโครงสร้างง่ายขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้จะเร็วหรือช้าได้ผลตามความต้องการหรือไม่ขึ้นอยู่กับภาวะเจริญเติบโตของจุลินทรีย์ในสถานะที่เหมาะสม

ประโยชน์ของการหมักดอง

1. ทำให้อาหารมีรส กลิ่น สีสเปลี่ยนไป เช่น ผัก ผลไม้ดองมีรสชาติชวนรับประทานมากกว่าของสด
2. ทำให้อาหารมีรส กลิ่นของอาหารดีขึ้น เช่น ชา กาแฟ โกโก้ ต้องผ่านกระบวนการหมัก จึงทำให้ได้กลิ่นและรสชาติดีขึ้น เป็นเครื่องดื่มที่นิยมของคนทั่วโลก
3. ทำให้อาหารใหม่ ๆ เกิดขึ้นหลายอย่าง เช่น แป้ง น้ำตาล เมื่อหมักแล้วจะกลายเป็นแอลกอฮอล์และน้ำส้ม ใช้เป็นเครื่องดื่มและใช้เป็นสารถนอมอาหารได้
4. เปลี่ยนแปลงอาหารบางอย่างที่มีพิษบริโภคไม่ได้ให้เป็นอาหารที่บริโภคได้ เช่น ลูกตำลึงดิบดองแล้วจะหายขม มะขาม มะดัน เมื่อดองแล้วจะหายเปรี้ยวหรือผลไม้ร้อน เช่น องุ่น ลูกท้อมีรสไม่อร่อย แต่เมื่อดองแล้วกลับมีรสชาติที่น่ารับประทาน
5. เสริมคุณค่าทางโภชนาการ เช่น การหมักผลไม้ให้เป็นไวน์จะให้ประโยชน์ทางโภชนาการสูงกว่าน้ำผลไม้สด (ยกเว้นวิตามินซีลดลง) ไวน์มีประโยชน์มากกว่าสุรา เต้าเจี้ยวหรือเต้าหู้มีประโยชน์สูงกว่าถั่วสุกธรรมดาในปริมาณเท่ากัน เพราะมีราซึ่งประกอบด้วยโปรตีนและแร่ธาตุผสมอยู่ด้วย

กรมอาชีวศึกษา (อ้างในวรรณณี แสงสง่าศรี.2528) กล่าวว่า การหมักดองมีประโยชน์ดังนี้

1. ทำให้อาหารมีกลิ่นดีขึ้น
2. ทำให้อาหารมีกลิ่นแรง และรสชาติต่างออกไป
3. ทำให้เกิดอาหารใหม่หลายชนิด
4. เปลี่ยนอาหารที่มีพิษ หรือบริโภคไม่ได้ให้บริโภคได้ เช่น ลูกตำลึงดิบซึ่งมีรสขมบริโภคไม่ได้แต่ถ้าดองจะหายขม
5. ส่งเสริมคุณค่าทางอาหาร

กล่าวโดยสรุป การถนอมอาหารนั้น เป็นการทำให้คุณลักษณะของอาหาร เช่น ลักษณะเนื้อสัมผัส กลิ่น รสชาติ สีและคุณค่าทางให้เปลี่ยนไปในนัยที่สุดจากเดิมที่เป็นอยู่ และมีลักษณะที่ผู้บริโภคต้องการ ปลอดภัยในการบริโภคอีกด้วย ซึ่งหากไม่มีการถนอมอาหารหรือผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นอาหารทุกชนิด เช่น เนื้อสัตว์ อาหารทะเล ไข่ ผักและผลไม้ ภายหลังจากการเก็บเกี่ยวแล้วอาหารจะเริ่มเสื่อมคุณภาพ ผักจะเหี่ยวเฉา ผลไม้จะสุกงอมมีเนื้อนุ่มมากขึ้น ส่วนเนื้อสัตว์จะเน่าเหม็น ฉะนั้น กระบวนการแปรรูปอาหาร เช่น การใช้ความร้อน การใช้

ความเย็น การใช้สารเคมี การทำแห้ง การหมักดอง หรือการใช้รังสีเหล่านี้จึงเป็นวิธีป้องกันมิให้มีการเน่าเสียเกิดขึ้นก่อนเวลาอันสมควร

6. แนวคิดธุรกิจชุมชน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542, น.89) ได้ให้ความหมายของธุรกิจชุมชนไว้ว่า ธุรกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องการได้กำไร

สินธ์ สโรบล (2540, น.17) กล่าวว่า ธุรกิจชุมชน เป็นกิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกิจการและ/หรือ ช่วยกันดำเนินงานบางส่วนหรือทั้งหมด โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ มีการเรียนรู้และการจัดการร่วมกัน เพื่อดำเนินการในกิจกรรมการผลิต การแปรรูป การค้าและการบริการที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน อันจะนำไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและการพัฒนาที่ยั่งยืน

อมร โกชนสมบูรณ์ (2542 อ้างถึงใน คณะบริหารธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2544, น.172) กล่าวถึงธุรกิจชุมชนไว้ดังนี้ ธุรกิจชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคน พร้อมทั้งสร้างอาชีพที่หลากหลายให้แก่คนในชุมชน โดยส่งเสริมให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างเป็นองค์กรชุมชนขึ้นมาเป็นแกนกลางในการดำเนินงานร่วมกัน

ปิฐมา สิทธิชัย (2543, น.26) กล่าวถึงเป้าหมายของธุรกิจชุมชนไว้ว่า ธุรกิจชุมชนมีเป้าหมายในการพัฒนาคน และรูปแบบการดำเนินการจะมีลักษณะเป็นการพัฒนารูปแบบบูรณาการ กล่าวคือ ธุรกิจชุมชนเป็นการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นสำคัญ และการพัฒนาในลักษณะดังกล่าวจะสร้างภูมิปัญญาให้แก่คนในชุมชน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความร่วมมือร่วมกันเพื่อการพึ่งพิงตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

สุมลมาลย์ กัลยาศิริ (2540, น.125) กล่าวว่า สาละสำคัญของนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมธุรกิจชุมชนของหน่วยงานภาครัฐ อันได้แก่ การส่งเสริมความสามารถของบุคคลกลุ่มและองค์กรแรงงาน ทุนและสินเชื่อ การตลาด วัตถุดิบ และเทคโนโลยีและประโยชน์ต่าง ๆ กัน โดยภาพรวมแล้วนับได้ว่ามีนโยบายและมาตรการอย่างครบถ้วน

สำหรับหน่วยงานภาครัฐมีนโยบายและมาตรการในการส่งเสริมธุรกิจชุมชนในระดับต่าง ๆ กัน สามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 เป็นหน่วยงานที่มีนโยบายและมาตรการในการส่งเสริมธุรกิจชุมชนโดยตรง และเต็มรูปแบบ กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่การรวมกลุ่ม การวิเคราะห์ปัญหาและทางเลือก การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การส่งเสริมการผลิต การแปรรูป การบริการ และสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ กัน เรียกได้ว่า “เป็นการส่งเสริมแบบครบวงจร”

รูปแบบที่ 2 เป็นหน่วยงานที่มีนโยบายและมาตรการในการส่งเสริมธุรกิจชุมชนบางส่วน หมายถึง มีภารกิจเฉพาะเรื่องดำเนินการเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอาชีพและรายได้ในบางกิจกรรม เช่น การฝึกอบรม การอบรมแพทย์ การผลิต การแปรรูป การตลาด

รูปแบบที่ 3 เป็นหน่วยงานที่มีนโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจชุมชนโดยอ้อม หมายถึง หน่วยงานที่มีภารกิจหน้าที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยหรือองค์ประกอบในการดำเนินงานตามการส่งเสริมอาชีพ และรายได้ อาทิ การลงทุน สินเชื่อ สิทธิประโยชน์

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542, น. 90-92) ได้แบ่งประเภทของธุรกิจชุมชนได้ดังนี้

1. ประเภทที่ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการถือครองกรรมสิทธิ์เลย “ธุรกิจ” เป็นของนักลงทุนภายนอกชุมชน ที่ต้องการเข้าไปลงทุน ด้วยเหตุผลของความพยายามที่จะลดต้นทุนด้านแรงงาน ด้านสิทธิพิเศษจากการลงทุนพื้นที่เขต 3 หรือ เขตที่ไกลห่างจากจังหวัดใกล้เคียง กรุงเทพฯ ฯ การลงทุนเหล่านี้ทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์ในแง่ที่แรงงานมีแหล่งงานใกล้ชุมชน ไม่ต้องอพยพไปหางานทำในเมือง ธุรกิจประเภทนี้ควรเรียกว่า “ธุรกิจในชุมชน” แต่ไม่ใช่ธุรกิจของชุมชน ตัวอย่างเช่น โรงงานรองเท้าแพนที่ขยายกิจการโรงงานไปตั้งในจังหวัดต่าง ๆ

2. ประเภทที่สมาชิกชุมชนมีกรรมสิทธิ์ร่วม โดยเริ่มต้นการลงทุนเป็นของนักลงทุนทั้งหมด ต่อมาได้มีความพยายามที่จะให้ชุมชนหรือสมาชิกเรียนรู้ในการบริหารจัดการด้วยตนเอง จึงมีการจัดตั้งองค์กรธุรกิจชุมชนขึ้นมา รับงานเหมาะสมช่วงการผลิตไปทำ เช่น กรณีของบริษัทรองเท้าบาจาร์ร่วมกับสมาคมวางแผนและพัฒนาประชากร ที่ได้จัดตั้งกลุ่มชาวบ้านเป็นสหกรณ์และรับงานการผลิตรองเท้าบาจา เป็นต้น

3. ธุรกิจที่เกิดจากการสนับสนุนและช่วยเหลือด้านเงินลงทุนจากองค์กร NGOs NGOs ในไทยส่วนใหญ่ได้เงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ NGOs บางส่วนได้นำเงินนั้นมาพัฒนาธุรกิจให้แก่สมาชิกชุมชน เช่น กรณีของกลุ่มแม่หญิง จังหวัดขอนแก่น ที่สมาชิกของกลุ่มทำการผลิตผ้าแพรรณพื้นเมืองออกขาย โดยที่ต่างประเทศให้เงินกู้แก่กลุ่มกรรมการประสานงานพัฒนาชนบทอีสาน หรือ Coordinating Committee on Rural Development of the Northeast = CCRD ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 กลุ่ม CCRD ปลอมยให้แก่กลุ่มผู้ผลิตผ้าร้อยละ 8 กลุ่มผ้าผลิตผ้าปลอมยสมาชิกร้อยละ 12 เงินกู้ก่อนนี้สมาชิกผู้ผลิตผ้านำไปซื้อวัตถุดิบและเครื่องมือการผลิตเมื่อผลิตแล้วกลุ่มแม่หญิงเป็นผู้ช่วยเหลือด้านการตลาดและด้านการขาย รูปแบบนี้อาจจะเรียกได้ว่า

เป็นธุรกิจของครัวเรือนในชุมชน เพราะดูเหมือนว่า ปัจจัยการผลิตของแต่ละครอบครัวแยกส่วนกันไม่ได้มีการจัดตั้งขึ้นมาเป็นองค์กรธุรกิจ แต่ละคนมีกรรมสิทธิ์ร่วมกัน แต่มีลักษณะเป็นกลุ่มการผลิตที่ไม่ใช่องค์กรธุรกิจโดยตรง ก็มีลักษณะคล้าย ๆ กัน

4. ประเภทธุรกิจที่ชุมชนถือกรรมสิทธิ์ร่วมกันองค์กรภายนอกธุรกิจประเภทนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากความพยายามของหน่วยงาน NGOs ที่ต้องการให้ชาวบ้านรวมกันกับประกอบการผลิตและขายเชิงธุรกิจ เพื่อยกระดับรายได้และการจัดการ เช่นกลุ่ม “พรรณไม้” ที่รวมกลุ่มแม่บ้านทอผ้าในจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นกลุ่มธุรกิจชุมชน โดยมี NGOs คือสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology Association = ATA) ลงทุนในอัตราส่วน 69% และชาวบ้านหรือกลุ่มแม่บ้านทอผ้า 31%

รูปแบบการถือกรรมสิทธิ์ร่วม หากร่วมกับ NGOs โดยทั่วไปมักจะไม่ค่อยมีปัญหา เพราะ NGOs ส่วนใหญ่ไม่ใช่องค์กรแสวงหากำไรเป็นด้านหลัก (non-profit oriented) แม้ต้องการกำไรก็หวังกำไรที่ต้องการใช้ยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน มากกว่าที่จะเป็นกำไรเพื่อสะสมความมั่งคั่งให้แก่ NGOs เอง

5. ประเภทที่สมาชิกชุมชนเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่ เช่น บริษัทอุทัยศกิจ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ที่เกษตรกรถือหุ้นประมาณร้อยละ 62 บริษัทธุรกิจชุมชนหัวไทร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มสหกรณ์ต่าง ๆ ที่ดำเนินงานเชิงธุรกิจ ล้วนแต่เป็นองค์กรธุรกิจชุมชนที่สมาชิกชุมชนครองกรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่ เช่น สหกรณ์การเกษตรทำนงเมว จำกัด จังหวัดขอนแก่น กลุ่มเกษตรกรทำนา 3 ตำบล อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งได้สร้างโรงสีของตนเองทำการซื้อขายข้าวเปลือก เป็นต้น

เมธี พยอมยงค์ (ม.ป.ป. อ้างถึงในคณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 126) ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมธุรกิจชุมชนไว้ว่า ควรมีการสร้างความเข้าใจร่วมกันในแนวคิดและแนวทางการสร้างเสริมธุรกิจชุมชนให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยที่ประชาชนและองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย มาตรการและโครงการต่าง ๆ ควรมีการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่าย ในลักษณะพหุภาคีสนับสนุนให้ภาคเอกชน และองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากที่สุด ส่งเสริมการกระจายอำนาจขององค์กรทุกระดับ โดยเฉพาะให้องค์กรในระดับท้องถิ่นมีความคล่องตัวในการดำเนินงาน เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน และพื้นที่ ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน และคุณภาพชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับธุรกิจชุมชน ปรับปรุงแนวทางการสนับสนุนในรูปของกองทุนและสินเชื่อที่ลงสู่ชุมชนให้มีเอกภาพ ทั้งนี้ไม่ควรละเลยสิทธิของคนจน เกษตรกร และผู้ประกอบการรายย่อย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ธุรกิจชุมชนเป็นกิจกรรมทางธุรกิจที่ประชาชนภายในชุมชนต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ได้ลงมือกระทำเพียงคนเดียว หรือเพื่อหวังผลประโยชน์เพียงตนเองเท่านั้น จำเป็นที่จะต้องให้สมาชิกกลุ่ม หรือคนภายในชุมชนมีส่วนร่วมในการรับรู้และดำเนินการ โดยที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินธุรกิจมากหรือน้อยแตกต่างกันไป โดยมุ่งเน้นที่การผลิต การแปรรูป การค้าและการบริการ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนอย่างสอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน อันจะนำไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

7. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มแปรรูปหัตถกรรมหินอ่อน มีผลงานวิจัยต่าง ๆ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

วรารคนาง วงศ์มหาชัย (2533, น.บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชน ในการพัฒนาองค์กรประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีการพัฒนาองค์กรประชาชนระหว่างชุมชนของมูลนิธิพัฒนาอีสาน” ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้นำในการพัฒนากลุ่มที่สำคัญ มีอยู่ 5 บทบาท คือ บทบาทผู้บริหาร บทบาทผู้นำการศึกษา บทบาทผู้ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่ม บทบาทเชื่อมประสาน และบทบาทผู้ติดตามประเมินผล ซึ่งจากการศึกษา พบว่า ผู้นำได้แสดงบทบาทเหล่านี้ในระดับที่แตกต่างกันในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการในการพัฒนากลุ่มกัน ได้แก่

บทบาทผู้นำในการก่อตัวของกลุ่ม บทบาทที่ชัดเจน ได้แก่ บทบาทผู้ให้การศึกษาในลักษณะของการประชุม ให้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม

บทบาทผู้นำในขั้นตอนการดำเนินการของกลุ่ม บทบาทที่ชัดเจน ได้แก่ บทบาทผู้บริหารเป็นผู้วางระเบียบแบบแผนดำเนินการและจัดสรรทรัพยากร บุคลากรให้เหมาะสมกับกิจกรรม

บทบาทผู้นำในการเจริญเติบโตของกลุ่ม ซึ่งบทบาทในขั้นตอนนี้ไม่แตกต่างไปจากขั้นการดำเนินการของกลุ่มมากนัก ซึ่งบทบาทที่ชัดเจน ได้แก่ บทบาทผู้บริหารเป็นผู้ปรับปรุงระเบียบกฎเกณฑ์ และการดำเนินการของกลุ่มให้สอดคล้องกับสถานการณ์ มีการพิจารณาเพิ่มทุนเพิ่มสมาชิก และเพิ่มกิจกรรม

ลิขิต ธีรเวคิน (2525, น. 34) ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท” ได้ศึกษาจากวรรณกรรมพร้อมกับสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์และสัมภาษณ์คณะกรรมการสภาตำบล รวมทั้งสังเกตการประชุมสภาตำบล ซึ่งสรุปได้ว่า

การกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาชนบทเป็นของคู่กัน จะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งย่อมไม่สมบูรณ์

ลี้เกียจ โสภณานนท์ และคณะ (2529, น. บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “การประเมินผลกิจกรรมที่เพิ่มพูนรายได้ของสตรีและเยาวชนของกลุ่มการพัฒนาชุมชนในทุกภาคของประเทศไทย” พบว่าปัจจัยที่เป็นผลสร้างความต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมตามโครงการ ให้ประสบความสำเร็จในระยะยาว คือบุคลากร การสนับสนุนด้วยเงินทุน ระบบตลาด และองค์กรสตรีไม่ได้มีการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยเสริมกลุ่มนี้อย่างครบวงจร

นอกจากนี้ยังพบว่า กิจกรรมเพิ่มพูนรายได้ในกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ มักเป็นกิจกรรมที่มีพื้นฐานการผลิต โดยเป็นอาชีพเดิมของสตรีในหมู่บ้านนั้นอยู่แล้ว หรือเป็นกิจกรรมที่อาศัยกำลังคน ทักษะการจัดการ และวัสดุในท้องถิ่นเป็นหลัก มิใช่เป็นการนำเข้าหรือยึดเย็ดทักษะการผลิต เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนระบบเงินทุนหมุนเวียนที่ย่างยากเกินกว่าชาวบ้านจะรับได้

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530, น. บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบท โดยผ่านองค์กรเพื่อการช่วยเหลือตนเอง” ผลการวิจัยพบว่า การที่ประชาชนจะพึ่งตนเองได้นั้น ต้องมีการกระตุ้นให้เกิดและพัฒนาองค์กรชาวบ้าน ให้มีคุณภาพและปริมาณในลักษณะที่ชาวบ้านกำหนดเอง และปัจจัยที่ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองคือ การตั้งองค์กรที่ทำกิจกรรมร่วมกัน และการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุก ๆ คนในกลุ่ม กลุ่มต้องมีหลาย ๆ กิจกรรม มีสมาชิกต้องมากต้องมีการอบรมสมาชิก กลุ่มขนาดเล็กสมาชิกจะสัมพันธ์กันดี ตอบสนองต่อสมาชิกได้ดี แต่กลุ่มขนาดใหญ่มีอำนาจในการต่อรองสูง และมีทุนมาก

เมธี พยอมยงค์ (2544, น. บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง “เศรษฐกิจชุมชน : ทางเลือกเพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน” ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้น ต้องอาศัยแนวคิดในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง โดยปัจจัยที่กำหนดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบภายในและภายนอก ดังนี้

องค์ประกอบภายใน ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ และต้องพัฒนาไปพร้อมกันทุกด้าน คือ

1. โครงสร้างทางสังคม เป็นเงื่อนไขให้เกิดความร่วมมือ พึ่งพาอาศัยกันและกัน รวมทั้ง พัฒนาความร่วมมือของคนในชุมชนอย่างกว้างขวาง
2. ระบบเศรษฐกิจของชุมชน ต้องเป็นระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง และตอบสนองความต้องการเพื่อการยังชีพของชุมชนเป็นหลัก เน้นปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน

3. ค่านิยมและความเชื่อในศาสนา เป็นปัจจัยที่กำหนดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชุมชน สามารถสร้างทัศนคติให้คนเคารพธรรมชาติ มีความพึงพอใจกับการพึ่งพาตนเอง ก่อให้เกิดวัฒนธรรมความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน

4. กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต กำหนดความเข้มแข็งของชุมชน เพราะเป็นกลไกหลักที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ และพัฒนาระบบค่านิยมของคนในชุมชน

5. กลุ่มผู้นำชุมชน เป็นกลไกรูปธรรมในการนำชุมชนไปตามค่านิยมและความต้องการของชุมชนที่จำช่วยแก้ไขปัญหาและวิกฤตภายในชุมชน กลุ่มผู้นำต้องมีอิสระในการตัดสินใจ มีค่านิยมตามที่ชุมชนยึดถือ และมีทักษะในการจัดการให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

6. ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม มุ่งให้ความสำคัญคนมากกว่าผลประโยชน์ ช่วยให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและอยู่ร่วมกันในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน

7. กลไกในการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันในสังคม เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร การเรียนรู้ ทัศนคติ และร่วมหารือกันในกลุ่ม ส่งผลให้เกิดความร่วมมือในชุมชน

8. การประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยเหลือ

9. การบริหารจัดการด้านการเงินภายในและระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืน กลุ่มเกษตรกรและชาวบ้านควรจัดตั้งกลุ่ม เพื่อดำเนินกิจกรรมชุมชน เพื่อประสานประโยชน์และมีอำนาจต่อรองในการซื้อขาย

องค์ประกอบภายนอก ช่วยสนับสนุนให้ชุมชนมีรายได้เพียงพอที่จะจัดสรรสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นในชีวิต มีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. การบริหารงานปกครองของรัฐ ถ้ารัฐมีการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจ จะมีผลกระทบต่อชุมชนสูง และทำให้ชุมชนอยู่ในภาวะอ่อนแอ

2. นโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน ต้องมีความต่อเนื่องและชัดเจนในระยะยาวมากขึ้น โดยแบ่งได้เป็น นโยบายในการยกระดับรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ของคนชนบทให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น การสนับสนุนแหล่งเงินทุนที่เพียงพอและต่อเนื่อง และการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเทคโนโลยี

เพทยา วิเศษพจนกิจ (2516, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความคาดหวังประโยชน์ที่จะได้รับจากกลุ่มของสมาชิกกลุ่มในโครงการสารภี - ข้าวmung” จากการศึกษาพบว่าสมาชิกกลุ่มมีความคาดหวังที่จะได้รับประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ จึงเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการสารภี - ข้าวmung โดยต้องการที่จะได้รับเงินทุน ต้องการมีรายได้เพิ่ม ต้องการที่จะได้รับความช่วย

เหลือในด้านการตลาด ส่วนประโยชน์ทางสังคม ต้องการมีเกียรติ มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อสมาชิกด้วยกัน และต้องการมีความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่ของโครงการ

มนัส สุวรรณ (2527, น.78-80) ทำการวิจัยเรื่อง “ประชากรกับการสังคมที่มีต่อการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม” พบว่า โดยส่วนรวมแล้วปัจจัยทางประชากรในการพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เชิงนิเวศน์วิทยามนุษย์ ซึ่งได้วิเคราะห์ความสำคัญหรืออิทธิพลของตัวแปรทางด้านลักษณะทางกายภาพ ตัวแปรทางประชากร และตัวแปรทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอายุเฉลี่ยของหัวหน้าครอบครัวและจำนวนคนชราในครอบครัวที่มีอิทธิพลมากที่สุด รองลงมาซึ่งมีอิทธิพลเท่าเทียมกันคือ ปัจจัยทางประชากรเกี่ยวกับจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่สามารถทำงานได้มีรายได้มากยิ่งขึ้น และปัจจัยทางสังคม ซึ่งเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับแหล่งเงินทุน แหล่งแรงงาน และตลาดเพื่อการแลกเปลี่ยนซื้อขายภายในหมู่บ้าน ความช่วยเหลือจากภาครัฐบาล และการได้รับและใช้บริการสาธารณสุขปโภค เมื่อพิจารณาความแตกต่างระหว่างพื้นที่พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาหรือต่อสภาพความเป็นอยู่และกินดีทางเศรษฐกิจของประชาชนในหมู่บ้าน ตำบลอุโมงค์ ปรากฏว่าปัจจัยทางกายภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำนวนสมาชิกและจำนวนผู้ที่สามารถทำงานได้ในเชิงเศรษฐกิจและปัจจัยทางสังคม-เศรษฐกิจเกี่ยวกับแหล่งเงินทุน แรงงานและตลาดภายในหมู่บ้าน รวมตลอดจนความช่วยเหลือจากรัฐบาลและการได้รับการใช้บริการสาธารณสุขปโภคล้วนมีอิทธิพลต่อการพัฒนา ข้อที่น่าสังเกตจากผลการวิจัยนี้ ระบุว่า ไม่สนับสนุนแนวความคิดในการพัฒนาชนบทในเชิงมนุษย์นิเวศวิทยา (Human Ecology) เท่าที่ควร เพราะแนวความคิดดังกล่าวมุ่งเน้นการพัฒนาชนบท โดยให้ความสำคัญแก่ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่และประชากรในพื้นที่มากที่สุด แต่ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยทางประชากรมีความสำคัญมากที่สุด รองลงมาคือ ปัจจัยทางสังคม-เศรษฐกิจ และปัจจัยทางกายภาพตามลำดับ ซึ่งสภาพการณ์นี้ผู้วิจัยได้ให้คำอธิบายว่า ทั้งสองพื้นที่ที่ทำการศึกษาค้นคว้าได้พัฒนาสภาพของปัจจัยทางกายภาพดีที่สุดแล้ว

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีหมู่บ้านในตำบลอุโมงค์ยังเหลือส่วนของประชากรที่ควรจะได้พัฒนาปรับปรุง และทั้งสองหมู่บ้านอาจพร้อมแล้ว สำหรับการนำเอาปัจจัยภายนอกมาพัฒนาความกินดีอยู่ดีของประชาชนให้ดีขึ้น

พระมหาอัมพร จำปา (2535) วิจัยเรื่อง “ผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่อชุมชนชาวนาไทยอีสาน กรณีศึกษาหมู่บ้านอีสานแดง จ.สกลนคร” ผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนเปลี่ยนไป กล่าวคือ ตั้งแต่เดิมมาชาวนาประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม วิธีการผลิตเป็นแบบยังชีพ แต่หลังจากโครงการพัฒนาชาวนาได้เปลี่ยนอาชีพมาเป็นกรรมกรขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมเกือบครึ่งหนึ่งของครัวเรือนทั้งหมด วิธีการก็เปลี่ยนมาเป็นแบบการค้ามากขึ้น เศรษฐกิจมวลรวมของชุมชนเติบโต รายได้ต่อหัว และต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น แต่การ

กระจายรายได้ไม่มีความเป็นธรรมชาวบ้านยากจน ไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึง ทางด้านกระบวนการพัฒนานี้พบว่า โครงการพัฒนาทุกอย่างถูกกำหนดไปจากเบื้องบนชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเป็นแต่ขายแรงงาน ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาเท่านั้น ทรัพยากรสนับสนุนการพัฒนาล้วนแต่อยู่นอกชุมชน ทำให้โครงการพัฒนาพึ่งพาภายนอก พึ่งตนเองไม่ได้ และลงทุนสูงผลการดำเนินงานโดยภาพรวมและระยะเวลาแล้วมีผล

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
Nakhon Sawan Rajabhat University